

Johanness Mosmanns

SOCIĀLĀ TRĪSDAĻĪGUMA INSTITŪTS

ASOCIĀCIJA

KĀ SAIMNIECĪBAS PAŠPĀRVALDES ORGĀNS

Trīs lekciju autoreferāts

Ļoti cienījamie klātesošie, mīļie draugi,

Es domāju, ka tas, ko es šodien gribu pateikt, varētu būt labs manu iepriekšējo lekciju turpinājums, kuras esmu nolasījis šeit, Heidelbergas Rūdolfa Šteinera centrā, bet vispirms jau Ralfa Gleides (*Ralph Gleide*) domu turpinājums, kuras viņš tikko izklāstīja. Tas tiešām ir interesanti, jo mēs neesam neko sarunājuši, tikai apmainījušies ar diviem, trim teikumiem pa e-pastu, un tagad es sēžu un dzirdu, kā Ralfa Gleides domas teikumu pēc teikuma pievienojas tam, par ko es gribu runāt. Tagad es zinu viņa lekcijas saturu, bet viņš manējās vēl nezina, tāpēc mani interesē, vai viņam tā arī būs tāds pārdzīvojums kā man viņējā un vai jūs ievērosiet to, kas abas apvieno.

Jūs zināt, ka es darbojos Sociālā Trīsdaļīguma institūtā Berlīnē, proti, kopā ar Silvianu Koipletu (*Sylvian Coiplet*), Elizabeti Vēberi (*Elisabeth Weber*), Andreasu Šuraku (*Andreas Schurack*) un citiem. Tie ir tikai daži vārdi. Tātad, mēs Berlīnē cenšamies strādāt pie sociālā Trīsdaļīguma idejas īstenošanas – runājot, rakstot, pavadot dažādas iniciatīvas kādā no trim dzīves jomām, bet arī caur ļoti spēcīgu mājas lapu (www.dreigliederung.de). Uz šo mājas lapu mēs saņemam daudz vēstuļu, kurās cilvēki raksta: jums ir brīnišķīga mājas lapa, tajā ir brīnišķīgas domas, bet kādēļ tad jūs neko nedarāt, lai ieviestu šīs labās idejas dzīvē? Kādēļ jūs nevēršaties pie cilvēkiem, kuriem ir vara, pie politiķiem, pie saimniecības bosiem, pie preses korifejiem, lai šī sociālā Trīsdaļīguma ideja beidzot tiktu ieviesta?

Un tad es nezinu, kā lai uz to atbild, jo te parādās principiāls pārpratums. Sociālais trīsdaļīgums nav pat īsti ideja un nekādā gadījumā kas tāds, ko varētu no kaut kurienes ieviest. Tā ir kas tieši pretējs. Man tā šobrīd jānoformulē kā ideja, jo citādi jūs mani nesaprastu, taču šai idejai tikai jānorāda uz tiem punktiem sociālajā dzīvē, kuros mēs vairs nevaram un nedrīkstam sākt ar idejām. Parasti, kad cilvēki mūsdienās grib kaut ko paveikt sociālajā dzīvē, viņi izstrādā noteiktas idejas, kurās izklāsta, kā cilvēkiem jārikojas sociālajā dzīvē. Viņi paši nemaz negrib iesaistīties sociālajā dzīvē, bet tikai norādīt, kā tas jādara citiem. Viņi novēro, kā kapitāls cirkulē apkārt Zemei, šeit piesaistot darbaspēku, citur to atlaižot, radot te pārticību, tur postu, tā galu galā izraisot karus. To visu cilvēki novēro un tad saka: tātad, ir vajadzīga ideja par to, kā mēs gribam dzīvot kopā. Šai idejai jāvalda mūsu starpā. Tai jābūt mūsu vidū, lai atsevišķu cilvēku rīcība varētu izrietēt no šīs idejas, protams, ciktāl tā veicina sociālās dzīves veselumu. Viss pārējais paliek privāta lieta. Tātad, rīcību, kas neattiecas uz privāto dzīvi, iedomājas izaugam no idejas. Kopīga ideja vienojot, socializējot. Šī ir sistēmiska domāšana.

Pieņemsim, ka tā tas arī ir, taču nepietiek gribēt, tam arī noteiktā veidā jāīstenojas. Kā tas var īstenoties? Tātad, vispirms cilvēki apsēžas un izdomā kādu ideju. Un kas tālāk? Atliek tikai ieviest šo ideju dzīvē. Tas nozīmē nodot šo ideju tam, kam pieder vara, proti, valstij, pasaules virsotnei utt. Pieņemsim, ka ideja tika varas institūcijas pieņemta un ar likumu ieviesta dzīvē, turpmāk visiem jādarbojas šīs idejas vārdā. Bet tad kādam jāseko, lai visi tiešām to darītu, un, ja nē, jāpielieto vara. Tātad, starpnieka lomu starp sociālo ideju un sociālo dzīvi spēlē vara tajā vai citā formā. Līdz ar to kļūst skaidrs, kādēļ tā tomēr nedarbojas sociāli! Mēs pamatā vienmēr domājam šādi: valstij jāglābj finanšu tirgus, valstij jānodrošina mums darba vietas un ienākumi, valstij jāuzlabo mūsu izglītības sistēma. Un tādēļ situācija kļūst arvien sliktāka visās nozīmēs, jo šāda nostāja pati ir antisociāla. Ja mēs sākam ar idejām un tad sasaistām tās ar politiski juridisko varu, tātad idejas vārdā gribam kādu piespiest tai kalpot, tad nav jābrīnās, ka šādā veidā pasaulē var ienākt tikai antisociāls elements. Un ar sociālo Trīsdaļīgumu ir domāts tieši pretējais. Sociālais Trīsdaļīgums nozīmē domāt pilnībā sociāli, tas ir, nesākt vairs ar idejām, bet ar katru atsevišķo cilvēku. Jūs sapratīsiet sociālo Trīsdaļīgumu tikai tad, ja uzdosiet pretjautājumu: kas notiek, kad mums nav nevienas idejas, ko sniegt cilvēkiem? Kas notiek, piemēram, mirklī, kad mēs pārstājam veidot ārstniecisko līdzekļu katalogus, ja mēs vairs nedefinējam, kas ir medicīna, terapija, mēs pat vairs nedefinējam, kas ir

ārsts! Kas notiek, kad mēs atsakāmies no Veselības ministrijas, jo nevienam vairs nav vajadzīga licence, lai ārstētu cilvēkus, un neviens vairs nevar piešķirt tiesības to kādam darīt, jo nekur nav rakstīts, kas tas īsti ir – ārsts? Kas notiek tad?

Tad mums, no vienas puses, būs slims cilvēks un, no otras puses, tas, kurš grib viņam palīdzēt? Un, ja pēdējam izdodas slimību izārstēt, ja viņa metode izrādās veiksmīga, tad pie viņa pēc palīdzības nāks arī citi cilvēki. Bet, lai viņš patiešām varētu ārstēt cilvēkus, tiem jānodrošina viņa dzīvei nepieciešamo. Citādi viņam jādara kas cits. Tātad, lai šis dziednieks varētu rūpēties par cilvēku veselību, tiem, kuri ir pieredzējuši, ka viņa spējas ļauj viņam to darīt, jāatbrīvo viņš no nepieciešamības pelnīt iztiku ar citu darbu, citādi tas nebūs iespējams. Tiem jāatdāvina viņam daļa no sava darba augļiem. Tā par ārstu varēs strādāt tikai tas, pie kura cilvēki patiešām piedzīvos atveseļošanos. Un tas tad definēs cilvēku kā ārstu. Tas nozīmē, ka nevis ideja, nevis vakardienas metode definē rītdienas ārstu, bet gan pati veselība, ko viņš cilvēkiem palīdz atgūt. Nauda iet pie tā, pie kā pacienti izveseļojas, un tas tad arī ir ārsts. Tātad nauda, kas jums šodien jāatdod slimo kasē, lai tur strādājošie eksperti noteiktu, kurš un kā drīkst ārstēt un kas ir medicīna, paliek jūsu makā, un jūs maksājat tam, kuram uzticaties un ar kuru jums vai citiem cilvēkiem ir bijusi laba pieredze. Jūs maksājat viņam, ļaujot pielietot savas spējas un zināšanas, lai padarītu jūs veselu. Vai jūs nejutāt atvieglojumu no domas vien, ka tas varētu būt iespējams?

Šo domāšanas veidu – turpmāk nesākt ar idejām, bet ar cilvēkiem, kuriem tad arī radīsies pašiem savas idejas – iedomājieties kā visas kultūras un gara dzīves, tātad visu procesu, kuriem ir vistiešākā saistība ar cilvēku spējām un zināšanām, organizējošo līdzekli. Tad zināšanas definēs profesoru un panākumi izglītības jomā definēs mācību metodi, nevis otrādi. Tad mums vairs nebūs 27 mljrd. jāizmet atomenerģijas pētniecībai un tikai 6 mljrd. reģeneratīvo enerģiju pētniecībai, kaut arī lielākā daļa cilvēces noliedz atomenerģiju, jo arī te būs otrādi. Tad būs organisks, t.i., cilvēku noteikts produkcijas pieaugums, nevis bezjēdzīgas pārprodukcijas vēžveidīgie audzēji. Jūs redzat, ka mirkli, kad pārstājat spēlēt gudriniekus, kad jums vairs nav ideju par to, kā citiem cilvēkiem jādzīvo, dzīve sakārtojas pati no sevis. Zinātne, kultūra un izglītība vairs netiks organizētas „demokrātiski”; tām vispār vairs nebūs saskares punktu ar valsts pārvaldi; tās būs atkarīgas tikai no katra atsevišķa cilvēka individuālajiem spriedumiem. Tad vairs nevarēs vardarbīgi, no augšas izplatīt un uzspiest visiem vienu viedokli, vienu izglītības standartu, vērtēšanas sistēmu utml., bet visi kultūras un zinātnes sasniegumi izplatīsies un tiks ieviesti dzīvē tikai tad, ja tie izpelnīsies indivīdu atzinību, kuriem tie ir domāti.

Brīva atzinība ir vienīgais iespējamais kvalitātes garants kultūras un gara dzīvē, tādēļ ka, tikai pateicoties atsevišķu cilvēku brīvai izpratnei un atzinībai, spēki vienmēr koncentrējas tur, kur ir vislielākais garīgais potenciāls, jo cilvēki atzīst un labprāt atbalsta to, kas viņiem nāk par labu, kas veicina viņu attīstību. Un cilvēce arvien vairāk kļūst atkarīga no tā, vai viņa to sapratīs un spēs lietderīgi izmantot šīs individuālās spējas. Mūsu laikā neviens progress nav iespējams citādi kā tikai caur brīvību, jo kopš 16. gadsimta cilvēku attieksme pret garu ir pamatīgi mainījusies. Līdz 16. gadsimtam cilvēka izjūtas bija izsakāmas kā: 'Es esmu Dievā.' Viņš jutās iesaistīts lielā, kosmiskā kārtībā kā lielas pasaules kopsakarības daļa. Bet kopš 16. gadsimta cilvēks arvien skaidrāk jūt: 'Dievs mīt manī.' Un kopš tā laika visu kārtību, visas kopsakarības, visas domas un idejas viņš izjūt esam atkarīgas no Dieva viņā, no viņa Es. Pats sevi viņš jūt radniecīgu atsevišķām jutekliskās pasaules lietām, un ar tām viņam arī jāizbeidzas, jo visas kopsakarības, visa kārtība, viss garīgais pasaules saturs ir subjektīvs, to viņš rada no sevis paša. Tā viņš jūtas, un tas nozīmē, ka ir noticis īsts apvērsums cilvēka attiecībās ar pasauli; kopš tā laika cilvēks garīgumu izprot pavisam citādi nekā Viduslaikos. Vai tas tā ir, jūs varat redzēt, piemēram, cilvēces pasaules tēlā pirms un pēc 16. gadsimta: līdz tam Zemi aplūkoja kā kosmosa centru. Pēc tam cilvēks sāka skatīties no Zemes uz Sauli kā kosmosa centru. Tas nozīmē, ka cilvēka dvēsele faktiski ir izgriezusi otrādi. Un tikai tas, kurš spēj izsekot šim apvērsumam līdz pat sociālām attiecībām, ir zinātniski domājošs cilvēks. Bet šodien ir ļoti maz patiešām izglītotu jeb apgaismotu cilvēku, un tā ir problēma. To jūs varat redzēt, kad cilvēki, zinātnieki, kuri uzskata sevi par materiālistiem, patiesībā pielūdz Viduslaiku dievu, jo uzskata, ka ir vajadzīga kāda ideja, kas nāktu no ārpusēm un harmonizējoši iedarbotos uz indivīdiem, ideja, kura nodrošinātu mums mierīgu, pārticīgu dzīvi, lai mēs beidzot drīkstētu saldi gulēt. Tie ir Viduslaiki. Soli pie zinātniskā cilvēka jūs spersiet tikai tad, ja pilnībā atzīsiet Dievu cilvēkā, kurš tad arī sakārto sociālo dzīvi. Šodien faktiski viss garīgais, visas idejas tiek individuāli izcīnītas; viss garīgais patiešām iet caur Es, katrai idejai jāiztur pārbaudījums brīvā individuālā Es priekšā. Te jūs redzat, ka zinātniskuma jautājums ir identisks sociālās iekārtas jautājumam. Trīsdalīgums nevienam nav jāizgudro vai jāievieš; tas iestāsies pats no sevis, tikko cilvēki sāks zinātniski domāt un atbilstoši savām domām veidot savstarpējās attiecības, t.i., izturēties viens

pret otru sociāli. Tad sociālā dzīve sakārtosies tā, lai vispirms visa izglītības joma sasniegtu zināmu neatkarību no tiesiskās sfēras, t.i., no valsts diktāta.

Antroposofi var to ļoti labi saprast, jo viņi ir pieraduši sanākt kopā vienīgi pašu izglītošanās labad – pilnīgi brīvi no valsts vai saimnieciskām interesēm. Tādēļ antroposofi jau instinktīvi saprot, ka nepieciešams atbrīvot gara dzīvi no valsts aizbildniecības. Bet tieši tādēļ, ka šāda sapratne lielākoties vēl pastāv, manā šī vakara tēmā antroposofi rada pamatīgu problēmu, jo ar to, ko cilvēki var gūt, satiekoties savā starpā, – ar brīvību, ar brīvu citu cilvēku sapratni - saimniecības jomā neko nevar iesākt. Saimniecībai nav nekā kopīga ar brīvības loģiku; tā balstās pavisam citur. Šī iemesla dēļ tieši antroposofi, ne citi, ir īstais šķērslis, kad runa ir par tuvošanos saimnieciskiem procesiem, jo antroposofi grib to, kas brīvi apgūts kā organizācijas līdzeklis, ieviest arī saimniecībā. Bet ar brīvu sapratni viņi tajā nevar aptvert neko citu kā vien pašu gara dzīvi. Tādēļ saimniecībai vienmēr jāpaliek ārpus viņu domāšanas, tā neizbēgami aizslīd no viņu domām. Paskatieties, ko Getcs Verners dara savā droģeriju ķēdē: uzņēmuma klimats, skološana utt. Tas ir brīnišķīgi, bet tā ir gara dzīve! Kas vieno cilvēkus kādā uzņēmumā, ir gara dzīve, ideālā gadījumā brīva vai pusbrīva gara dzīve. Vai paskatieties, kādas grāmatas tiek sarakstītas. Piemēram, „Kapitāls = gars”. Te tas izteikts pavisam tieši: cilvēki netver saimniecisko dzīvi; viņi tver tikai to, kas saimniecībā ir no gara dzīves, bet līdz ar to saprot saimniecību gluži ārēji, jo saimniecisko **dzīvi** kā tādu viņi nemaz netver, tikai gara dzīvi iedomātā „saimniecībā”, kas tādejādi ir tikai himera. Vai paskatieties, kādus priekšstatus cilvēki veido par gara dzīves, saimnieciskās dzīves un juridiskās dzīves savstarpējām attiecībām; augšā ir gara dzīve, kas tālāk staro uz saimniecību un valsti. Bet tas nav nekas cits kā neoliberāļu ideja par *think-tanks*; te arī gara dzīve ir brīva un raugās uz saimniecisko dzīvi tikai no ārpus, kamēr paši domātāji paliek gara dzīvē. Bet viņi nespēj satvert garīgumu pašā saimniecībā, atrast garīgumu arī tur, kur tas vairs nav pakļauts brīvības loģikai, kur tas ienāk indivīdu starpā kā šķietami materiāls process. Tieši to mēs gribam šovakar saprast, vispirms vēl kādu brīdi pakavējoties brīvajā gara dzīvē, tad lēni tuvojoties gara dzīves robežai un vērojot, vai mums izdosies pārlēkt saimnieciskajā dzīvē.

Ar ko tad mēs saskaramies saimnieciskajā dzīvē? Te vairs nav runas par to, kas nonāk no indivīda pie indivīda. Šeit runa ir par to, kas nostājas starp indivīdiem, proti, par **precī**. Tādēļ saimniecība arī nav brīvības sfēra. Strādājošais cilvēks nepievēršas otra individualitātei, bet dabai, dabas resursiem, kurus viņš pārstrādā, lai apmierinātu citu cilvēku vajadzības. Viņš ņem vērā otru indivīdu caur materiālu, viņš to neuztver kā pašvērtību, bet kā individualitāti, kurai nepieciešamas viņa izgatavotās preces jeb darba procesā pārveidotā daba. Un tas, kas cilvēkus saista ar pārstrādāto dabu preču cirkulācijas procesā – sarežģītie pavedieni, kas stiepjas pāri visai zemei, katra un visu cilvēku savstarpējā atkarība caur precēm – lūk, kas mums jāaptver; šajā tīklojumā mums jāienirst ar savu apziņu. Un tam nav ne mazākās saistības ar apziņas formu, kāda ir iespējama un nepieciešama gara dzīvē.

Bet mēs ar jums šobrīd atrodamies gara dzīvē. Mēs komunicējam garīgā veidā. Tādēļ es varu tikai norādīt, kā mums būtu jāveido savstarpējās attiecības, ja mēs patiesi gribētu pamosties un saprast saimniecisko procesu. Šajā nolūkā es mēģināšu tuvoties saimnieciskajai dzīvei, izejot no gara dzīves. Kā tad īsti gara dzīve iedarbojas uz saimniecību? Kā brīvas sapratnes sfēra iedarbojas uz sfēru, kurā starp indivīdiem nostājas prece? Varbūt tieši no garīgā redzespunkta ar šo jautājumu vislabāk pievērsties saimnieciskajai dzīvei. (J. Mosmanns zīmē uz tāfeles apli.) Tas te ir noslēgts saimnieciskais reģions. Tas ir noslēgts tādēļ, ka šeit uz ārējās robežas nenotiek nedz eksports, nedz imports. Agrāk tādu noslēgtu saimniecisko loku bija daudz, šodien tie visi ir saauguši kopā, tā ka mums tagad ir viens noslēgts saimnieciskais reģions: Zeme. Zeme ir noslēgts saimnieciskais reģions, jo mums būtu problemātiski tirgoties, teiksim, ar Mēnesi. Tātad, iedomājieties šo reģionu visas Zemes lielumā. Uz šīs Zemes dzīvo miljardiem cilvēku. Es gan uzrakstīšu šeit 100, lai būtu vieglāk rēķināt un padarīt lietu uzskatāmu. Tātad šajā noslēgtajā saimnieciskajā reģionā dzīvo 100 cilvēki. Šiem 100 cilvēkiem ir vajadzības, kas viņiem jāapmierina, ja viņi vispār grib eksistēt. Teiksim, viņiem vajadzīgi graudaugi ēšanai un drēbes, lai apģērbtos. Bet ne graudaugi, ne drēbes nepastāv tāpat vien. Abi pastāv, tikai pateicoties cilvēku darbam. Tātad ir nepieciešams noteikts skaits darba stundu, lai šie labumi varētu rasties un lai, galu galā, cilvēki varētu dzīvot. Nevis valsts, nevis uzņēmēji, bet gan daba liek cilvēkam strādāt. Tādēļ katram no 100 cilvēkiem jāstrādā noteikts skaits stundu dienā. Protams, to var apgalvot, ja mēs nedomājam rasistiski. Tādēļ pieņemsim, ka šie 100 cilvēki nav rasisti. Es jums pagājušā reizē stāstīju, kādi rasisti bija senie grieķi, kā viņi, vesela tauta, uzskatīja sevi par pārāk smalkiem, lai strādātu, un gana cienijamiem, lai baudītu vispusīgu izglītību. Lai varētu tā dzīvot, viņi pakļāva sev citas tautas un piespieda tās apgādāt sevi ar visu nepieciešamo, liedzot tām gūt

jelkādu izglītību. Grieķu kultūra tika uzbūvēta uz verdzības un kara laupījumu pamata. Tādēļ, pats par sevi saprotams, darbs netika sadalīts līdzīgi starp visiem cilvēkiem, bet tikai starp tiem, kuri atradās apakšā. Starp citu, tas arī bija senās Grieķijas bojāejas cēlonis, proti, grieķi jutās pārāk smalki, lai strādātu, arī tad, kad bija savairojušies tiktāl, ka laupījumi vairs nespēja nodrošināt „augstāko rasi” ar visu dzīvei nepieciešamo. Bet mēs pieņemsim, ka šiem mūsu 100 cilvēkiem ir vienādas tiesības, un viņi strādā vienādu stundu skaitu.

Tagad mēs, protams, varam teikt, ka katrs strādā sevis paša labā. Te ir viens cilvēks, tur vēl viens, tie katrs strādā uz lauka, ar zemi, pirms tam uztaisot arklu, tad iesēj graudus, novāc ražu, izkuļ to ar kuļmašīnu, noliek kuļmašīnu šķūnī, samaļ miltus dzirnavās, kuras katrs pats sev uzbūvējis, cep maizi krāsnī; tad izkaļ adatu un šuj sev kreklus. Protams, jūs smejaties, jo redzat, ka tā dzīvī nevar būt. Un tā patiešām nekad nav bijis. Pašpietiekama saimniecība, manas dāmas un kungi, ir meli. Tādas cilvēces vēsturē nekad nav bijis, un tādas nekad arī nebūs, jo, ja tāda būtu, tad nebūtu cilvēku. Pasaka par pašpietiekamu saimniecību radās laikā, kad cilvēkus pamazām sāka mākt bailes par pasaules saimniecību, kas balstīta darba dalīšanā, un viņi romantiski izfantazēja sev ko pretēju. Bet tādas patiešām nekad nav bijis, citādi nebūtu pašu cilvēku. Kādēļ? Vienkārši tādēļ, ka, katram strādājot tikai sev, dienas gaitā varētu pagūt tikai tik daudz, lai dabūtu kaut ko mutē, un nākamajā dienā atkal būtu jāšāk viss no jauna. Cilvēks būtu pilnībā atkarīgs no dabas, nekad netiktu pie taisnas stājas un neiemācītos uzšūt sev kreklus, kur nu vēl domāt, jo viņam vienkārši pietrūktu tam laika. Viņš būtu dzīvnieks, nevis cilvēks. Laiks smalkākām nodarbēm, kuras nepieciešamas, lai pamazām atrautos no zemes, lai apmierinātu smalkākas vajadzības, lai nodarbinātu domāšanu, vārdu sakot, laiks, kas nepieciešams garīgai būtnei, lai vispār par tādu kļūtu – šis laiks var atbrīvoties tikai pateicoties tam, ka darbs, kas veicams dzīvības uzturēšanai, tiek sadalīts tā, lai katrs cilvēks strādātu nevis pats sev, bet saviem līdzcivīkiem. Tikai pateicoties darba sadalei, viņš iegūst laiku, lai būtu cilvēks.

Tādēļ no paša sākuma, kopš pastāv cilvēces kultūra, pastāv arī darba sadales princips saimniecībā. Aplūkojiet seno Ēģiptes kultūru, par kuru es jau esmu runājis, un jūs redzēsiet, ka tajā ir zemnieks, amatnieks, un katrs gatavo precis otram, nevis sev. Tas ietaupa laiku, tādejādi piešķirot garam brīvu telpu, kas tam ir vajadzīga eksistencei. Minēšu kādu sīkumu, lai paskaidrotu, kādēļ darba sadale atbrīvo laiku garam; piemēram, šo vienu kustību, ar kuru es nolieku kuļmašīnu šķūnī. Ja katrs no 100 cilvēkiem mūsu stāstā pats audzētu kviešus, šī kustība būtu jāizdara 100 reizes. Ja to dara tikai 70 cilvēki visu 100 labā, tad šī kustība jāizdara tikai 70 reizes. Tātad šī kustība tiek 30 reizes ietaupīta. Vai, piemēram, ceļš, kas katram jānoiet. Skaidrs, ka noteiktu darbību kļūst mazāk tādēļ, ka kāds tās vienlaicīgi izpilda arī citu vietā. Tas ir tikai viens piemērs. Var aplūkot arī citus, lai pilnībā noskaidrotu darba sadales principu. Bet fakts paliek fakts: darba sadale ietaupa laiku, atbrīvo laiku citu lietu ražošanai vai tīri garīgai darbībai.

Katrā ziņā darba sadales izcelsme jāmeklē garā, jo kaut kur taču bija jārodas saprātīgai saimnieciskai iekārtai. Saprāts jeb gars saimniecībā ir no paša sākuma, tas darbojas organizējoši, sadalot darbu cilvēku starpā. Bet no kurienes nāk gars kultūras vēstures sākumā? No templiem. Faraons vienkārši teica: „Tu stāvi tur un esi zemnieks, un tu stāvi tur un dari to un to.” Centrālā vara nolika cilvēkus noteiktās vietās. Tempļa gudrība dalīja darbu cilvēku starpā un atbilstoši dalīja arī viņu darba augļus. Tātad gars sākotnēji runāja caur iesvētītajiem. Tad tas pamazām pārgāja pie katra atsevišķa cilvēka tā atbildībā. To mēs varam saskatīt jau pie senajiem grieķiem, kaut jāsaka, ka grieķi vienlīdzību atzina tikai savā, grieķu, starpā. Uz vergiem tas neattiecās. Tikai grieķi tika uzskatīti par garīgiem, t.i., par pilnīgiem cilvēkiem. Grieķi bija, tā sakot, rasisti. Taču šajās robežās tomēr notika individualizācijas process. Viens grieķis negribēja pakļauties otram, tādēļ visiem bija kaut kā jāvienojas. Tas ir saistīts ar pakāpenisku prāta pamošanos dvēselē. Ja Ēģiptietis bija vēl samērā sapņains attiecībā uz ārējo pasauli, vairāk savienots ar kosmosu un īsti neatšķīra šo pasauli no viņpasaules, grieķis pamodās ārējā, jutekliskā pasaulē un izveidoja pirmos ārējās zinātnes aizmetņus. Pamosies atsevišķu jutekliskās pasaules daļu uztverei un apzināties pašam sevi kā individualitāti ir viena un tā paša procesa divas puses. Vēstures gaitā cilvēks arvien vairāk izjuta sevi kā šīs pasaules atsevišķu daļiņu, kamēr garu jeb to, kas lietas saista savā starpā, sakārto, pakārto kādam ideālam, viņš sāka izjust kā atsevišķa cilvēka gribas radītu, gluži subjektīvu faktoru. Grieķiem no tā bija jūtama tikai viegla dvaša. Viņi vēl izjuta idejas kā kaut ko reālu, aiz ārējās pasaules lietām pastāvošu. Un tomēr, kā jau teikts, Senajā Grieķijā gars tika atsevišķas individualitātes uztverts un zināmā mērā attīstīts.

Grieķi pilnveidoja savu garu, nodarbojoties ar fiziku, astronomiju, matemātiku utt. Savukārt šis zinātnes lāva viņiem pārvaldīt dabu, pielietot ārēju tehniku. Rezultātā mums ir Arhimēda atklājumi. Arhimēds pievērsās ar savu prātu dabai un izgudroja, piemēram, ūdens sūkli. Ja mēs tagad mēģināsim iztēloties, ko šis šķietami banālais atklājums ir paveicis, tad būsim sapratuši būtiskāko. Sākotnēji šis ūdens sūklis ir vienkārši ideja. Tā tiek pārnesta tālāk uz Bagdādi, vēlāk uz Viduseiropu, kur attīstās tālāk, dažādām tautām garīgi sadarbojoties - jo tuvāk mūsdienām, jo vairāk brīvu individualitāšu brīvā sadarbībā. Tomēr - cilvēce varētu izstrādāt šo ideju arvien tālāk, bet netikt savā attīstībā uz priekšu, ja klāt cilvēku garīgai sadarbībai nenāktu arī kaut kas negarīgs, ja cilvēki nesadarbotos arī negarīgā veidā, jo no saimnieciskā redzespunkta garam kā tādām nav nozīmes. Lai iegūtu reālu saimniecisku vērtību, tam vispirms jāpārvēršas savā pretstatā, jāiegūst materiālas lietas statuss. Šeit viss ir atkarīgs no pareizas sapratnes, kā garīgs fenomens jeb ideja pārtop negarīgā substancē, citiem vārdiem, kā ideja pārtop reālos produktos.

Mēģināsim izsekot šo pārtapšanu ar ūdens sūkļa idejas piemēru. Kā izskatās mūsu ciema kopiena pirms ūdens pumpja izgudrošanas? Tātad, mums ir dažāda veida preces, kurām jātiek izlietotām zināmos apjomos, lai 100 cilvēki vispār varētu dzīvot. Neskaitot to, ko mums dod pati daba, cilvēkiem ir vajadzīgas vēl divas lietas, kuras daba nedod, kuras rodas tikai kā cilvēku darba rezultāts. Teiksim, viņiem ir vajadzīgi graudaugi un noteiktā daudzumā drēbes. Abas šīs lietas rodas darba rezultātā. Un, ja mēs pieņemam, ka šie 100 cilvēki vienā gadā izlieto noteiktu graudaugu un apģērbu daudzumu, tas nozīmē, ka viņi veltījuši tam zināmu darba stundu skaitu. Katram no 100 cilvēkiem nākas strādāt noteiktu stundu skaitu ik dienas, lai visi varētu izdzīvot. Bet visi nedara vienu un to pašu darbu. Vieni audzē graudaugus, citi šuj apģērbu. Mēs redzējām, kādēļ šāda darba sadale ir saprātīga. Un tie, kuri audzē graudaugus, nedara to sev, bet visiem 100. Arī tie, kuri šuj apģērbu, šuj ne vien sev, bet arī visiem 100. Tā kā notiek maiņa starp graudaugiem un apģērbu.

Tā tiks dalīts darbs. Varbūt mēs varam to iztēloties šādi (skat. zīm. un nākamo rindkopu).

Bauern – zemnieki, Schneider – šuvēji.

Jūs redzat, ka šie 100 cilvēki gadā izlieto vairāk graudaugu nekā apģērbu. Es, protams, sākumā nevaru precīzi zināt skaitliskās attiecības starp šiem abiem preču veidiem, jo tas ir atkarīgs no faktiskajām vajadzībām. Taču līdz ar to ir noteikts vēl kaut kas. Atkarībā no tā, cik darba stundas ir vajadzīgas, lai saražotu nepieciešamo abu preču veidu daudzumu, katrā no šīm nozarēm ir jāstrādā noteiktam cilvēku skaitam. Tātad cilvēku skaits, kuri strādā vienā vai otrā nozarē, ir atkarīgs no tā, cik laika ir nepieciešams,

lai saražotu vajadzīgo preču daudzumu. Piemēram, attiecības starp graudaugu un apģērbu daudzumu, kas ir vajadzīgi vienam gadam, ir optimālas, ja 80 no 100 iedzīvotājiem audzē kviešus, bet 20 šuj apģērbu. Tātad jābūt 80 zemniekiem un 20 šuvējiem. Kā jau teikts, katrā atsevišķā gadījumā tas būs atkarīgs no konkrētām cilvēku vajadzībām. Šoreiz pieņemsim, ka šādas attiecības ir optimālas, lai 100 cilvēki varētu godam nodzīvot vienu gadu. Tagad jūs varat iedomāties, kas notiks, ja viens pēkšņi saka: Es vairs negribu strādāt lauksaimniecībā, es gribu turpmāk šūt drēbes. Vai arī ja divi, trīs vai pat vairāki saka to pašu. Tā būtu katastrofa, jo tad kviešu būtu mazāk nekā visiem nepieciešams, bet apģērbu būtu vairāk nekā nepieciešams. Jūs redzat, ka atkarībā no noteiktu preču pieprasījuma katrā nozarē jāstrādā noteiktam cilvēku skaitam. Varbūt jūs jau nojaušat, kādēļ saimnieciskajā jomā nevar valdīt brīvība, bet zināms spiediens. Katrā ziņā te nespiež valsts, bet pati daba, proti, tas fakts, ka cilvēkam, lai dzīvotu uz Zemes, jāēd un jāapģērbjas. (Kāds no klausītājiem: „Pēdējais nav nepieciešams!”)

Tieši tā, pēdējais varbūt nav tik nepieciešams kā graudaugi, jo cilvēkam dažādas preces ir vajadzīgas dažādā mērā. Mēs tūlīt pie tā nonāksim. Bet pagaidām, kamēr mums nav īpaša pamata atteikties no apģērba, mēs varam pieņemt, ka 100 cilvēki, kuri dzīvo šajā noslēgtajā saimnieciskajā telpā, ir sadalīti divās nozarēs. Un tad noskaidrojās, ka šo 100 cilvēku lokā atrodas viens izgudrotājs, viens Arhimēds. Lai paliktu uzticīgi tēlam, iedomāsimies, ka viņš nav profesionāls izgudrotājs, kurš to vien dara, kā kaut ko izgudro, bet cilvēks, kurš dienā strādā uz lauka un vakaros izstrādā ideju, kā uztaisīt ūdens pumpi. Tātad Arhimēda gars rada pumpja ideju. Kā ideja tā vēl neko nedod saimniecībai. Saimniecībai ir lietderīga nevis ideja, bet reāli eksistējošs pumpis. Kā tad tā var kļūt reāla? Skaidrs, ka kādam tas jāuztaisa. Lūk, bet tie, kuri taisīs ūdens pumpi, nevar reizē kopt lauku vai šūt drēbes. Tas nozīmē, ka no vienas vai otras esošās nozares ir jāizdalās jaunai nozarei, kurā tiks būvēti ūdens pumpji. Un šiem pumpju būvētājiem jāēd un jāģērbjas tāpat kā visiem citiem. Paši viņi vairs nevar nodrošināt sev ne pārtiku, ne drēbes. Te rodas problēma, jo tas nozīmē, ka turpmāk vairs nevarēs izaudzēt tik daudz graudaugu un uzšūt tik daudz drēbju, cik 100 cilvēkiem nepieciešams. Daļēji tas vēl ir iespējams, ja atlikušie zemnieki un šuvēji strādātu ilgāk vai patērētu mazāk kā iepriekš, t.i., dzīvotu taupīgāk. Tai mērā, kādā tas fiziski ir iespējams, katrs var atteikties no uztura daļas, lai varētu būvēt pumpjus. Tomēr jūs redzat, ka te mēs saskaramies ar zināmiem dabas nolikumiem rāmjiem. Atteikties un taupīt var tikai tik daudz, cik ķermenis to pieļauj. Citādi pumpja ideju nevar realizēt. Bet kas notiek, tikko pumpis ir uzbūvēts? Tad lauki var tikt aplaistīti ātrāk un labāk, un tas nozīmē, ka ideja uz lauka strādā cilvēku labā. No šī mirkļa ir nepieciešams mazāk darba, lai nodrošinātu visus 100 cilvēkus ar graudaugiem. Citiem vārdiem, tagad ideja, kas ir kļuvusi par ražošanas līdzekli, pazemina graudaugu cenu. Ja jūs aplūkosiet nevis gara dzīvi, bet tikai saimniecisko, kas nepieciešama, lai sasniegtu šo cenas pazeminājumu, atsakoties no patēriņa daļas, novēlot to jomai, kurā sākotnēji netiek strādāts tieši patēriņam, bet izstrādāts tiek līdzeklis, kurš nākotnē patēriņa preču ražošanu darīs lētāku, tad jūs sapratīsiet patieso kredīta jēdzienu. Šis ir kredīts, skatoties no reāli saimnieciskās puses, visi citi priekšstati par kredītu ir maldīgi. Un jūs viegli varat ieraudzīt vēl ko: reāli kredīts var tikt atmaksāts tikai tajā gadījumā, ja ražošanas līdzeklis, kas pats nevar tikt patērēts, patiesi pazemina pašu patēriņa preču cenu. Jūs redzat, cik bīstams ir šis punkts. Tā kā kredītēšanas mirklī tiešā vajadzību apmierināšana tiek pārtraukta par labu ražošanas līdzeklim, viss ir atkarīgs no tā, vai ar tā palīdzību ražošanas process patiešām tiks palētināts. Ja nē, cilvēkiem jāmirst. Tā tas pašreiz arī notiek. Tikai parasti neviens nezina, vai kredīts tiks atmaksāts vai nē, jo cauri naudai nevar redzēt, kas ienāk starpā. Tādēļ mums ir kredīta krīze. Mēs to nezinām naudas dēļ, kas iespraucas vidū, jo šķietami saņemam no bankas kredītu kā sava veida tiesības. Taču īstenībā kredīts nekad nenāk no bankas un arī nākotnē nenāks no bankas, jo tas nav iespējams. Īstenībā viens patērē, kamēr otrs atsakās no patērēšanas. Ikviens kredīts nāk tieši no strādājošiem cilvēkiem. Jautājums ir tikai, vai viņi to dara brīvprātīgi, saprotot vajadzību un redzot kredīta ņēmēja spējas, vai arī ir spiesti akli atteikties no savu vajadzību apmierināšanas, tādēļ ka banka iespraužas starp kredīta devēju un tā ņēmēju.

Ja mēs tagad paskatāmies reāli un ar šī piemēra palīdzību noskaidrojam, ka kredīts var tikt dzēsts, jo ar ūdens pumpi patiešām var saražot to pašu preču daudzumu ar mazāku darbu, tad saimniecība iegūst daudz vairāk kā tikai procentu dzēšanu. Tiek iegūts brīvais laiks, kas var tikt izmantots citādi. Kredīta un % dzēšana, kamēr viss notiek pareizi, būtībā norāda tikai uz kredīta ekonomisko efektu, proti, laika ietaupīšanu. Tā tas bija arī antīkajā Grieķijā, visur tika izmantoti ūdens pumpji. Skaidrs, ka grieķi izmantoja iegūto laiku gara dzīvei. Bet tā nav vienīgā iespēja. Ko vēl var iesākt ar brīvo laiku?

Mēs varam teikt, ka turpmāk visi cilvēki drīkstētu strādāt tikai noteiktas stundas dienā, lai katram būtu vairāk brīva laika nodarboties ar garīgām lietām. Tātad, mēs varam satvert laika jautājumu no

demokrātijas puses. Šī ir pirmā alternatīva. Vai arī mēs sakām, ka visiem jāstrādā tikpat ilgi kā līdz šim, bet atbilstošā nozarē (teiksim, lauksaimniecībā) samazinās par dažām darba vietām. Un tie, kuru darba spēks lauksaimniecībā vairs nav vajadzīgs, arī turpmāk strādā tieši tikpat ilgi, bet darot ko citu. Piemēram, viņi nodibina jaunu nozari un paplašina piedāvājamo produktu paleti. Šī ir otra iespēja. Protams, mēs nepārvietotu jaunajā nozarē jebkuru, bet tikai tos, kuriem piemīt atbilstošas spējas, kuri var un grib strādāt ko citu. Teiksim, racionalizācijai pateicoties, iegūtais laiks tiktu izmantots rotaslietu izgatavošanai. Tieši te un ne citur balstās visa mūsdienu preču daudzveidība. Tas ir laiks, kas tiek atbrīvots, pateicoties gara līdzdalībai saimnieciskajā dzīvē tehnisku izgudrojumu veidā, kā arī citos veidos. Brīvajā laikā var tikt piepildītas sen aizmirstās cilvēku vajadzības. Katrā ziņā, jo mazāk laika nepieciešams rudimentāru vajadzību apmierināšanai, jo vairāk tiek garīgajām. Mēs varam izmantot ietaupīto laiku saimnieciski, teiksim, jauniem izgudrojumiem. Bet mēs varam to izmantot arī gara dzīvei – studijām vai mākslai. Tā būtu trešā iespēja. Tātad - mēs strādājam tikpat ilgi un samazinām nevis darba stundas, bet strādnieku skaitu atbilstošajā nozarē, un tiem, kuri tajā nav nodarbināti, ļaujam kļūt par skolotājiem, ārstiem, pētniekiem utt. atbilstoši viņu specifiskajām spējām. Tātad mēs varam izmantot brīvo laiku garīgu profesiju apgūšanai un praktizēšanai, tīri garīgiem cilvēces jautājumiem vai tautas audzināšanas nolūkiem, mūsu bērnu labklājībai vai nākamajiem laiku ietaupošiem izgudrojumiem. Tātad, trešā iespēja ir izmantot tehnisko izgudrojumu rezultātā atbrīvojušos laiku profesionāli garīgai dzīvei. Pateicoties tehniskajiem izgudrojumiem, profesors var atļauties novadīt semināru, tomēr nenomirt badā. Bet tas, protams, ir iespējams tikai tad, ja ar gara palīdzību laiks patiešām tiek atbrīvots no saimnieciskiem darbiem. Tādēļ jau arī ir tik bezgala svarīgi saskatīt aiz naudas realitāti. Šodien mēs esam pārsnieguši laiku, kas reāli ir mūsu rīcībā, tādēļ tik daudziem cilvēkiem jādzīvo nabadzībā vai pat jāmirst badā. Viņi mirst badā tādēļ, ka citi apmierina savas garīgās vajadzības, kam vēl pat nav atbrīvots laiks. Mums, piemēram, nav laika ģermānistikas studentu bezjēdzīgajiem darbiem, kuri nevienam nav vajadzīgi – tikai izpildot kaut kādus priekšrakstus. Studenti šajā laikā ēd, bet tikmēr kāds bērns citā pasaules malā nevar atļauties iemācīties pat ābeci. Viņš cieš badu, jo tam trūkst visnepieciešamāko lietu, kamēr, piemēram, Vācijā šis dzīvei nepieciešamais netiek izmantots kaut kā cita dzīvei nepieciešama radišanai, bet tiek izšķiests velti, piemēram, semināra darbam, kas nevienam nav vajadzīgs, un studentam, kurš to sacer, vismazāk. Tā lietas ir saistītas saimnieciski. Bet tad, ja laiks patiešām tiek ietaupīts ar gara palīdzību, ja pats gars kļūst auglīgs, gara dzīve patiešām var tikt paplašināta, darba laiks var tikt izmantots kam citam, proti, tam, kas ir nepieciešams tieši dzīvei.

Jā, es redzu, ka jūs brīnāties, jo parasti cilvēki sūdzas, ka kapitālisma apstākļos pārāk maz līdzekļu tiek ieguldīts gara dzīvē. Taču patiesība ir tāda, ka gara dzīvē vērtības ieplūst pāri jebkādam mēram. Tieši garīgu pretenziju dēļ absurdos apmēros tiek izniekoti roku darba ražojumi, nevis izmantoti tālākam roku darbam, kas pašlaik vēl būtu nepieciešams. Tā ir liela sociāla problēma, proti, šis gars, kurš negrib smērēt rokas, lai radītu materiālās vērtības. Un gara dzīvē līdzekļi ieplūst ne tikai par daudz, tie turklāt vēl ieplūst nepareizā veidā, un tā ir vēl viena problēma. Šie jautājumi jānodala. No manis jūs nekad nedzirdēsiet, ka izglītībā tiek ieguldīts pārāk maz līdzekļu, jo īstenībā tajā ieplūst stipri par daudz līdzekļu. Problēma tikai tā, ka ar tiem tiek finansētas šausmīgas bezjēdzības, smieklīga izglītības industrija. Mums nemaz nav tādas izglītības sistēmas, kas varētu jēdzīgi „sagremot” to lielo naudu, kas tajā tiek ieguldīta; tā nevarētu auglīgi izmantot arī daudz mazāk naudas, jo mums nemaz nav produktīvas izglītības sistēmas. Kad es pieprasu dāvinājumus izglītībai, es nerunāju par to, ka tajā jāiegulda vairāk naudas, bet domāju par veidu, **kā** nākotnē naudai un precēm jāieplūst gara dzīvē un **kā** tam, kurš grib garīgi strādāt, jānonāk pie sava ienākuma, lai viņš reiz būtu spiests strādāt produktīvi. Šodien gara dzīvei nemaz nav jābūt produktīvai, jo visi strādājošie vienkārši ir spiesti to apmaksāt caur nodokļiem.

Tātad mēs redzam, kā gars caur darba sadali samazina laiku, kurā cilvēkam būtu jānodarbojas tieši ar materiālu vai, citiem vārdiem, kurā viņš ir spiests veidot ar pasauli negarīgas attiecības. Pateicoties tam, gars padara sevi iespējamu. Līdz ar to jūs varat iztēloties, kā šie abi locekļi – saimnieciskā dzīve un garīgā dzīve - ir savstarpēji saistīti. Gara dzīve nevar pastāvēt, ja saimnieciskās dzīves ietvaros netiek radīts kāds pārpalikums, ko var nodot garīgās dzīves nodrošināšanai. Un saimniecībā tiek radīts jo lielāks pārpalikums, jo vairāk gars organizē saimniecisko dzīvi, mazāk spēka ieguldot roku darbā un atbrīvojot sev (garam) nepieciešamo laiku. Parasti gars to dara, ieviešot darba sadali. Un darba sadales konsekvence ir saimnieciskās telpas izplešanās līdz pasaules saimniecībai. Savukārt tas nozīmē: kamēr mums te augšā ir brīvība, jo gars kļūst arvien brīvāks un tādēļ produktīvāks, lejā mūsu miesa saaug ar Zemes ķermenim. Garam atbīdot atpakaļ materiālo sfēru un šādi radot sev telpu, cilvēks materiālā ziņā arvien stiprāk identificējas ar visu Zemes ķermeni. Padomājiet tikai, ka viss, kas jums ir mugurā vai tiek patērēts pārtikā, tiek veidots, pateicoties pārējo cilvēku darbam un patēriņam visā pasaulē. Fiziski jūs arvien vairāk

identificējaties ar visu pasauli, kamēr garīgi kļūstat arvien brīvāki. Tās ir viena un tā paša procesa divas puses: no vienas puses, gara dzīvē cilvēks kļūst arvien brīvāks, bet tas savukārt ietekmē saimniecisko dzīvi, tāpēc, no otras puses, mums ir saimnieciskā dzīve, kurā cilvēks noteiktā mērā ir spiests saaugt ar pārējiem cilvēkiem tā, lai katrs cilvēks, kas attiecas uz viņa miesisko eksistenci, caur darbu - t.i., miesiski - būtu saistīts ar visiem cilvēkiem uz šīs Zemes.

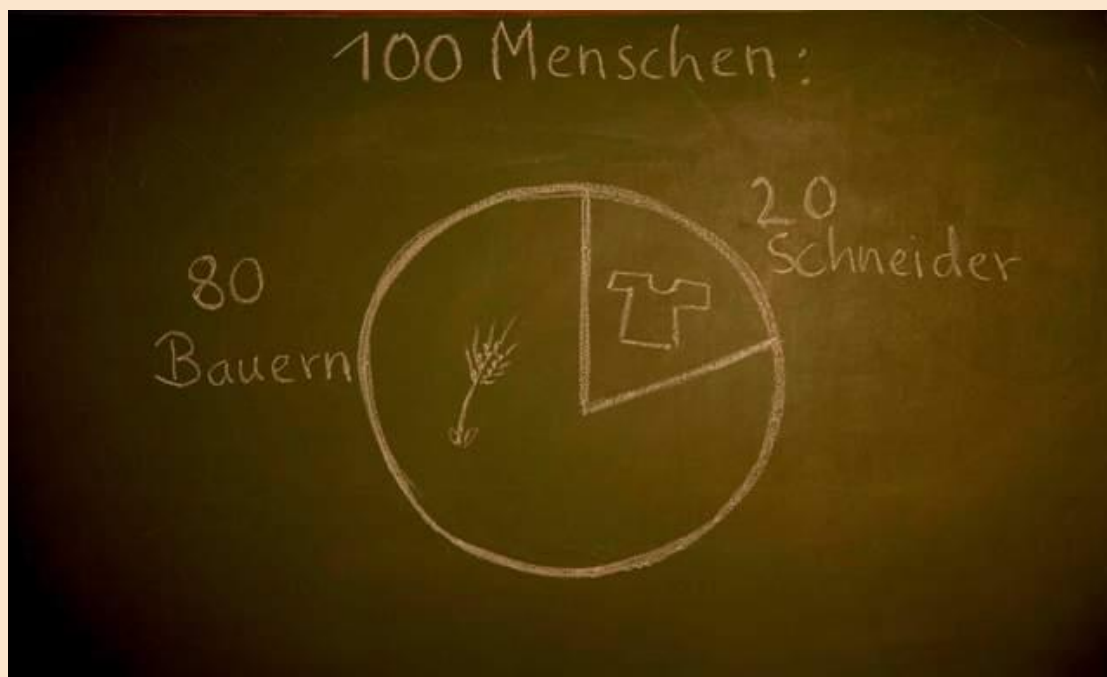
Šī ir nepieciešamā kopsakarība. Runa ir tikai par to, vai mēs patiešām saskatām kopsakarības un pēc tām vadāmies. Šīs kopsakarības pastāv arī tad, ja mēs negribam par tām neko zināt un uzskatām sociālo trīsdaļīgumu par gatavu recepti, kuru varam izmantot pēc vajadzības. Tad, piemēram, gara dzīve pārsniedz robežu, līdz kurai tā patiesībā varētu augt. Tā nav īsta augšana, tā ir nezāļu audzēšana. Jo būtībā pati gara dzīve ir iespējama tikai tad, ja tā ietekmē saimniecisko dzīvi. Izaugot pāri šim mēram, tā saimnieciski nav iespējama. Tā maksā cilvēku dzīvības. Arī kvalitatīvi tā vairs nav īsta gara dzīve. Kā gara dzīve var izaugt pāri saimnieciski iespējamam mēram? Tikai ar vardarbību. Tas kļūst iespējams, ja tā apvienojas ar valsts varu un piespiež cilvēkus pārsniegt saimnieciski iespējamo. Tāda situācija ir šodien. Padomājiet par rietumu valstu kopienas un tās izglītības sistēmas vietu pasaules saimniecībā. Tas ir vēža audzējs – tā Rūdolfs Šteiners to nosauca jau 1919. gadā; tā ir augšana pret organisma interesēm, uz organisma rēķina. Turpretī organiska augšana nozīmē, ka gara dzīve kā sabiedriskās dzīves sastāvdaļa aug tik, cik apliecina sevi praksē, veicinot auglīgu cilvēku darbu, no kuriem pati saņem pārtiku un visu pārējo savu fizisko vajadzību apmierināšanai. Tādēļ profesionāla garīga darba atļūdzība nekādā gadījumā nedrīkst būt valsts pienākums. Tieši otrādi, tai jābūt atkarīgai no tā, vai strādājošs cilvēks pārliecinās, ka gars atvieglo viņa darbu, un tad pats **grib** ko dot no saviem ienākumiem atbilstošajai gara dzīves nozarei. Palasiet Rūdolfa Šteinera sacerējumu „Par dibināmo uzņēmumu”, kurā viņš parāda, kā nākotnē jānotiek Antroposofiskās biedrības finansējumam. Tajā jūs redzēsiet, cik konkrēti viņš ir pārdomājis šo principu, līdz katrai atsevišķai iniciatīvai. Neauglīgai, neproduktīvai gara dzīvei, kāda tā ir šodien, nav nekāda attaisnojuma, jo šodien neko, kas neizriet no apzinātas indivīda gribas, vispār nevar saukt par gara dzīvi.

Patiesā gara dzīve izplatās tik, cik cilvēki to saprot, un cilvēki var to saprast, ja tā ir auglīga, ja tā, samazinot darba laiku, pati kļūst iespējama. Tādēļ tik svarīga ir Rūdolfa Šteinera doma, ka valdorfskolotāji nekad nedrīkst saņemt savu ienākumu no valsts. Taču valdorfskolotāji ir daudzviet ir pārstājuši domāt sociāli, viņi domā tikai par šauri speciāliem pedagoģiskiem jautājumiem un grib par to saņemt naudu. Tādēļ par valdorfskolas ideālu ir kļuvis simtprocentīgs valsts finansējums. Un visskaļāk par to kliedz, protams, visneproduktīvākie skolu pārstāvji, kuriem vispamatotāk jābaidās no strādājošo cilvēku – bērnu vecāku – brīvā lēmuma, cik viņi būtu gatavi tiem maksāt. Kādreiz valdorfskola bija sociālās kustības par sociālo trīsdaļīgumu sastāvdaļa, kura gribēja veicināt gara dzīves brīvību. Šīs kustības vadoni nepārprotami pieprasīja: valsts nedrīkst apgādāt mūs ar naudu; mēs augsim tikai tik, cik iegūsim cilvēku brīvu atzinību. Es negribu apgalvot, ka nav sava labuma no tā, ka nākamā paaudze atteicās no brīvās gara dzīves par labu savai „iekšējai brīvībai”, tomēr vajadzētu zināt, ka, dibinot valdorfskolu, tika iniciēts kas pavisam cits. Rūdolfs Šteiners uzskatīja, ka nedrīkst uzspiest cilvēkiem antroposofiju un valdorfpedagoģiju caur pienākumu maksāt nodokļus; tā pati ir atkarīga no brīvības un pastāv pasaulē tikai tad, ja roku darba veicēji ir gatavi no saviem ienākumiem barot „gara darbiniekus”. Ja mēs pieņemam, ka Rūdolfam Šteineram šajā jautājumā bija taisnība, tad patreizējais antroposofiskās kustības stāvoklis nav nekāds brīnums, bet gan pašsaprotamība. Tas parāda, ka valdorfskolas pagājušajos gadu desmitos nav augušas reāli, bet tikai šķietami. Reāli tās ir sarukušas, jo ne valdorfpedagoģija, ne antroposofija nevar augt, ja to finansiālie līdzekļi nāk nezin no kurienes, nevis tādēļ, ka noteikti cilvēki apzināti tās atzīst par atbilstošām saviem bērniem un to dēļ brīvprātīgi atsakās no kā cita. Tikai tad šis gars patiešām iegūtu telpu. Turpretī spiediens tikai rada himeras, ideoloģijas, kuras plivinās virs dzīves, jo tām šajā dzīvē nav vietas.

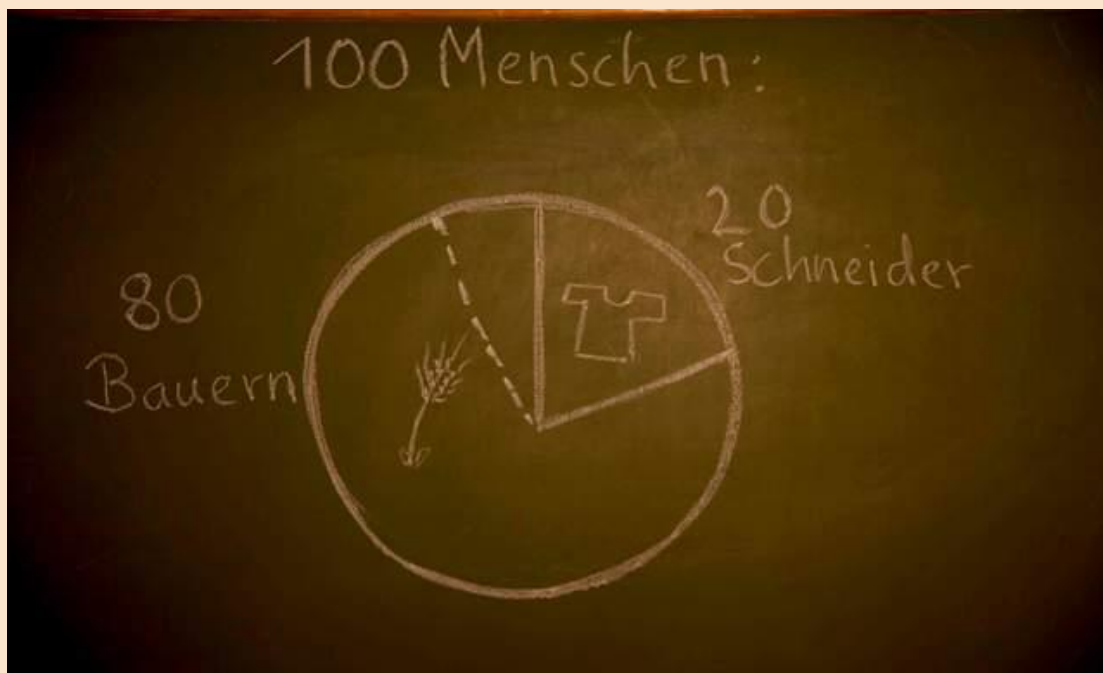
Tātad, nevis utopiski, bet gluži reāli gara dzīve ir iespējama tad, ja no tās nāk impulsi arī saimnieciskai dzīvei – tehniskās idejas, kuras darba sadales ceļā ļauj reducēt fizisko darbu. Laikā pirms darba sadales vairs nevar atgriezties, lai arī, baidoties no globalizācijas, mūsu prāts tiecas atpakaļ pie naturālās saimniecības. Faktiski šodien neviens visā pasaulē vairs nevar atteikties no darba dalīšanas. Par to cilvēki, protams, nedomā, bet tā tas ir. Varbūt ar to pietiek, lai tagad pievērstu jūsu interesi gluži saimnieciskiem jautājumiem. Nevar pastāvēt skolotājs vai cita garīga darba darītājs bez kaut nelielas nojausmas par saimniecības dzīvi. Nepietiek arī vienkārši aplūkot gara dzīvi saimniecībā, vai pašu gara dzīvi asociēt ar saimniecību; jāsaprot, kas norisinās pašā saimniecībā, neatkarīgi no tā, kā to ietekmē vai cik atkarīgs no tās ir gars, un neatkarīgi no tā, kā to ietekmē likumdošana. Mēģināsim garīgi ienirt pašā saimnieciskajā procesā un pakavēties tajā kādu mirkli. Garu mēs vienkārši pieņemsim kā esošu, tāpat arī darba sadali,

kāda tā pastāv noteiktā laika brīdī, un paskatīsimies, kā ar šiem priekšnosacījumiem cilvēkus savā starpā saista darbs un patēriņš.

Atcerieties, lūdzu, ka šajā attēlā ir parādīta vienkārša darba sadale. Daļa ir zemnieki, kuri audzē graudaugus ne tikai sev, bet visiem simts cilvēkiem mūsu mazajā saimnieciskajā kopienā. Citi tāpat šuj drēbes – nevis sev, bet visiem. Cilvēku skaits vienā un otrā nozarē ir atkarīgs no nepieciešamības apgādāt visus kopienas locekļus ar abiem produktu veidiem. Ir skaidrs, ka es nevaru ierādīt cilvēkiem darba vietas kā pagadās, bet, ja reiz nepieciešamība pēc graudaugiem var tikt apmierināta ar 80 zemnieku darbu, tad tieši 80 cilvēkiem jābūt lauksaimniekiem, turpretī 20 cilvēkiem jābūt skroderiem. Tā tas turpinās, teiksim, pāris gadus, saglabājot strādnieku skaitu abās saimniecības jomās attiecībā 80 pret 20, tā īstenojot nepieciešamību visus apgādāt.

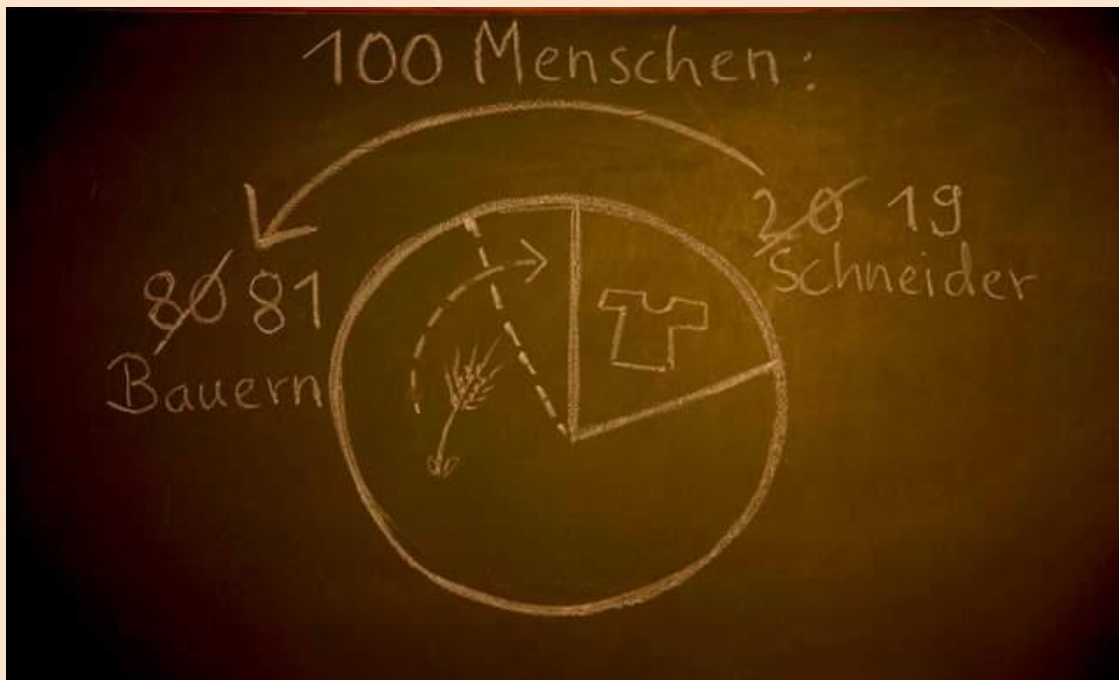

Dzīvē, protams, šīs attiecības starp dažādiem faktoriem atrodas nemitīgā kustībā – vajadzības, darba spējas, dabas radītās vērtības. Un tam jānotiek arī mūsu modelī. Šis modelis vēl ir nekustīgs. Mēģināsim to iekustināt. Pieņemsim, ka mūsu piemērā izmainās dabas apstākļi. Jūs zināt, ka zemnieks nekad nevar būt absolūti drošs, kādu ražu rudenī ievāks. Ja dabas vērtība pazeminās, teiksim, pēc diviem gadiem, jo augsne izrāda sārna trūkumu, ir, tā sakot, nogurdināta monokultūras dēļ, ko tas nozīmēs tik mazai saimniecībai? Tas nozīmēs, ka tas pats zemnieku skaits tikpat ilgā darba posmā varēs izaudzēt mazāk graudaugu nekā līdz šim. Astoņdesmit zemnieki var izaudzēt tikai tik daudz (skat. nākamo zīm. - ar pārtrauktu līniju iezīmētais laukums).

Tas maina samēru starp graudaugiem un apģērbu. Graudaugu kļūst relatīvi mazāk. Tā jau ir milzīga problēma, jo katram no 100 cilvēkiem, lai varētu turpināt strādāt un dzīvot, ir nepieciešams noteikts graudaugu daudzums. Tādēļ vien, ka daba dod mazāku ražu, cilvēka organisms neizmainās. Tā ir liela problēma visiem 100 kopienas locekļiem, jo zemnieks varēs mazāk atdot, būdams spiests vairāk paturēt sev. Šuvējam arī būs vajadzība, bet viņš saņems mazāk, jo tā, kas viņam vajadzīgs, vienkārši nav. Viņam būs relatīvi vairāk jāatdod no savas preces, bet jāsaņem no zemnieka mazāk. Tas nozīmē tikai to, ka graudaugi kļūs dārgāki un tekstila izstrādājumi pārāk lēti. Tā mēs varam saprast reālu, tīri saimniecisku cenu būtību. Atkarībā no vajadzībām vienmēr pastāv objektīvas cenu attiecības, proti, tādas, kas dod iespēju dzīvot. Ja šīs attiecības izmainās, visu cilvēku dzīve kļūst neiespējama. Pašlaik pasaules saimniecībā pastāv neiespējamās cenas, kuras tiek koriģētas tikai šķietami, varas turētājiem izlemjot, kam jāmirst badā un kam nē. Ar varu šī problēma tiek šķietami atrisināta. Mūsu gadījumā vara paceltu balsi tāpēc, ka zemnieks ir labākā situācijā nekā šuvēji. Reālajā dzīvē viņš būtu sliktākā situācijā, ja ņem vērā arī citus esošās varas faktorus, bet mūsu gadījumā viņam ir priekšrocība. Kāpēc? Tāpēc, ka cilvēki vispirms grib ēst un tikai pēc tam pirkt drēbes. Un mūsu piemērā zemniekam ir tāda iespēja. Viņš vispirms paēd pats un atdod citiem tikai to, kas paliek pāri, bet šuvējam tik un tā jāatdod viss, ko viņš saražo, lai vispār varētu paēst. Tad notiek tas, ko es pirmīt tiku norādījis: preces savstarpēji pašas nosaka cenas, tādēļ ka tās tiek pieprasītas ar dažādu intensitāti. Kas mums būtu jādara, lai neļautu cilvēkiem ciest badu? Kā mēs varam glābt šos 100 cilvēkus?

(No publikas: Graudaugi būtu jāimportē!). Tieši tā, tas ir pirmais, ko varētu apsvērt. Tad man būtu jāpaplašina šis loks un jāiesaista mūsu saimniecības jomā vairāk cilvēku, proti, zemniekus, kuri ražos šos papildus graudaugus un dalīs darbu ar mūsu 100 cilvēkiem. Tad loks paplašinātos, un 100 vietā man būtu jāraksta varbūt 150. Tā tas kādreiz arī bija, ka pastāvēja mazākas saimnieciskās kopienas, kuras, pateicoties intensīvai tirdzniecībai, arvien paplašinājās. Katrā ziņā šodien mums ir viena vienīga noslēgta saimnieciskā telpa, kas aptver visu Zemi. Ikviens cilvēks caur darbu un patēriņu ir saistīts ar citiem cilvēkiem. Un tas nozīmē, ka Jūsu atbilde uz manu jautājumu šodien vairs neder, jo Jūs nevarat importēt preces no Mēness. Tas cietīs neveiksmi tādēļ vien, ka Jūs nevarat tirgoties ar Mēnesi. Un būtībā tas ir saimnieciskās problēmas kodols, kuras priekšā mēs šodien stāvam, jo cilvēki joprojām rīkojas tā, it kā viņiem būtu darīšana ar noslēgtām saimnieciskām telpām, ar tautsaimniecībām, kuras var atrisināt savas problēmas ar importu un eksportu. Cilvēki vēl nespēj savās domās aptvert visu pasaules procesu. Tātad, pieņemsim šo modeli kā noslēgtu saimniecisko telpu – pāri tā robežām nav iespējams nekāds imports un eksports, tādēļ ka darba sadale notiek uz visas Zemes, un to nevar izplatīt tālāk. Un tad es jums jautāju atkal: Kas jādara, ja augsnes kvalitāte pasliktinās? Ir tikai viena iespējamā atbilde. Vai jūs to saredzat?

Tieši tā: kādam no šuvēju nozares jāpāriet uz lauksaimniecības nozari, lai nebūtu 20 šuvēji pret 80 zemkopjiem, bet 19 šuvēji pret 81 zemkopi. Vienam ir jāmaina nodarbošanās, varbūt pat diviem vai trijiem. Tas ir atkarīgs no nepieciešamā graudaugu daudzuma. Dotajā dabas radītajā situācijā var līdzēt tikai katrā nozarē strādājošo cilvēku skaita regulēšana. Cita risinājuma nav. Ja izmainās dabas apstākļi, tad jāmainās attiecībām starp dažādās nozarēs strādājošo cilvēku skaitu. Darba spēks jāpārnes no vienas nozares citā. Tad patiešām tiek noregulētas attiecības starp graudaugu un drēbju daudzumu, nodrošinot abiem produktiem objektīvi iespējamās cenas. Tagad es varu ar bultiņu atkal atjaunot nepieciešamās attiecības starp abām precēm. Te nekad nevar būt cita risinājuma.

Augstvērtīgākais, kam ir lielāks pieprasījums, var tikt palētināts, ja darba spēks no vienas nozares tiek pārvests uz citu. Es zinu, ka šāds priekšstats ir mulsinošs, taču tas ir fakts: palielinot strādnieku skaitu kādā nozarē, tajā saražotais produkts kļūst lētāks, nevis dārgāks. Kādēļ tā, jūs varēsiet saprast, ja uzmanīgi ieskatīsieties šajā attēlā un vienkārši iedomātiesies reālo saimniecību, nevis balstīsieties uz ierastiem priekšstatiem. Attēlā var redzēt arī to, ka es nodalu cenu no vērtības. Ražai samazinoties, graudi kļūst pārāk dārgi salīdzinājumā ar to vērtību. Ņemot vērā vajadzības, tiem jābūt lētākiem par tekstilizstrādājumiem. Turpretī tekstilizstrādājumi, pēc kuriem pieprasījums ir mazāks, drīkst kļūt dārgāki. Un tie arī kļūst dārgāki, ja mēs paplašināsim lauksaimniecības produkciju, jo tad mēs palielinām maizes daudzumu uz tekstilindustrijas rēķina. Tad mēs kaut ko zaudējam, proti, lētus tekstilizstrādājumus! Slēgtā saimnieciskā sistēmā nevar būt citādi. Ja tiek strādāts pie viena, tad tajā laikā netiek strādāts pie cita. Tādēļ, ka viena prece kļūst lētāka, cita kļūst dārgāka. Saimniekot vienmēr nozīmē no patreizējiem apstākļiem veidot nākotnes apstākļus. Tādēļ pamatjautājums ir, kam būtu jāēd tas, kas vēl ir pieejams? Vai tas jāēd šuvējam, vai zemniekam, lai rīt varētu dzīvot visi? Ja šeit, mūsu piemērā, viens šuvējs patērē pārtiku, pēc gada mums būs milzīga problēma, turpretī, ja viņa vietā patērē viens zemnieks, tad arī turpmāk visi cilvēki tiks pabaroti.

Tas nozīmē, ka cenu attiecības, no kurām ir atkarīga ikviena dzīvība, tiek noteiktas pēc dažādās ražošanas nozarēs strādājošo cilvēku skaita savstarpējām attiecībām. Tas ir ekonomisks fakts, un nav nekādas nozīmes, kādas ideoloģijas piekritējs cilvēks ir – vai viņš ir kapitālists vai sociālists, jo šī kopsakarība ir reāls fakts. Jūs varat iebilst, ka ir vēl citi faktori, kas nosaka cenas, un tas ir pareizi, tikai tie pievienojas jau minētajam faktoram, neko nemainot cenu attiecībās. Jūs, protams, varat nomināli manipulēt cenas. Vai arī jūs varat teikt, ka gara dzīve ietekmē cenas, bet tad jūs nedomājat tīri saimnieciski. Kas par to ir sakāms, es jau esmu pateicis. Tā ir negatīva vērtība, ko gars pievieno saimniecībai un kas reducē nepieciešamo strādnieku skaitu noteiktā nozarē. Bet šo skaitli esmu jau paredzējis, proti, ka cilvēku spējas ir tādas, kādas tās ir noteiktā brīdī X, ka cilvēku rīcībā ir tās vai citas tehniskās iespējas, un tas nosaka, cik cilvēkiem jāstrādā tajā vai citā nozarē, lai apmierinātu visu vajadzības. Par to es arī runāju. Tikai tas iaved mūs saimnieciskajā dzīvē. Un ja kaut kas mainās spējās, dabā vai vajadzībās, tad saimniecībai uz

to jāreaģē. Un tā var jēdzīgi reaģēt tikai tad, ja regulē nepieciešamo dažādās nozarēs strādājošo cilvēku skaitu. Dabiski, ja rodas kāds izgudrojums, kas ļauj uzlabot augsnes kvalitāti, tad nepieciešams cits zemnieku skaits, lai apmierinātu esošo pieprasījumu. Bet tas ir faktors, kas atrodas ārpus saimnieciskās dzīves, kuru saimniecība var tikai pieņemt. Tas rodas garīgajā dzīvē, nevis saimnieciskajā. Jo tādēļ vien, ka cilvēkiem nav ko ēst, viņiem nerodas asprātīgas idejas, kā var uzlabot augsnes kvalitāti. Tā idejas neienāk pasaulē. Protams, var iebilst, ka mums arī gara dzīvi vajadzētu iezīmēt šeit kā vienu nozari, bet attieksme pret šo nozari tomēr ir pavisam cita. Būtu taču muļķīgi, kad draud bads, teikt: paņemsim dažus zemniekus no lauka un dažus šuvējus no šūšanas darbnīcas un liksim viņiem nodarboties ar pētniecību. To taču jūs saprotat, vai ne? Gara dzīvei ir jādabojas kā atsevišķai nozarei, taču pavisam atšķirīgi no citām, jo tas ir ilgstošs jautājums. Tas ir jautājums par to, vai brīdī, kad tas kļūst iespējams, t.i., kad no nepieciešamā paliek kas pāri, cilvēki ne tikai paplašina ražošanu, bet arī atbrīvo dažus zemniekus, kuri izrāda atbilstošas spējas, no lauku darbiem un ļauj tiem kļūt par lauksaimniecības skolotājiem. Vai viņiem nāks pareizās idejas, vai viņu skolnieki kļūs par labiem lauksaimniekiem, to tad dzīve parādīs. To mēs iepriekš nevaram zināt. Noteiktā laika brīdī cilvēku rīcībā ir noteiktas spējas, tas ir objektīvs dzīves faktors. Tikai tas, ko, neskatoties uz šīm spējām, nosaka strādnieku attiecības dažādās nozarēs, vada mūs saimniecībā, jo tikai no šīm attiecībām ir atkarīga cilvēku, arī skolotāja, fiziskā dzīve.

Tātad, ja jūs piekrītat kopā ar mani iedziļināties tīri ekonomiskā domāšanā, tad mēs redzēsim, ko tas dod praktiskajai dzīvei. Aplūkosim pamatjautājumu ilgākā laika posmā: kur vajadzētu izdot līdzekļus, kur tie būtu jātaupa, kura nozare jāpaplašina, kura jāsamazina; ņemot vērā objektīvas vērtību attiecības, kam jāpiešķir kredīts, kam labāk nē, kur nepieciešams izglītot cilvēkus, kur labāk nē? Tātad netieši tiek skarta arī garīgā dzīve, ciktāl tā piegādā vienai vai otrai nozarei ar nepieciešamajām spējām apveltītus strādniekus. Gara dzīves nozare ir pieprasīta, kad zināms, **kurā** nozarē pietrūkst strādnieku. Attiecībā uz gara dzīvi atliek pajauties, ka tajā strādājošie cilvēki labi orientējas praktiskajā dzīvē un skolotāji ir pietiekami brīvi, lai mācītu bērnus un jauniešus, nevis pēc programmām, bet pēc dzīves vajadzībām, palīdzot skolēniem attīstīties vispusīgi, kā tas, piemēram, notiek valdorfskolās. Tieši saimniecība, ja tā sevi pareizi uztver, ir visvairāk ieinteresēta absolūtā gara brīvībā. Pedagoģija, kuras centrā ir pats cilvēks, nevis kāda acumirkļa saimnieciskās intereses, audzina cilvēkus tā, lai viņi varētu brīvi pielietot savus garīgos spēkus, kas viņiem ļautu iesaistīties aktuālā saimnieciskajā situācijā. Saimnieciskajā jomā nevar valdīt brīvība, tur valda nepieciešamība darīt to vai citu, lai nodrošinātu cilvēku aktuālās fiziskās vajadzības. **Kā** es apgūstu spējas darīt to, ko dzīve no manis pieprasa, ir brīvības jautājums. Tā kā cilvēkam piemīt dažādas noslieces, varētu šķist, ka arī viņa profesijas izvēle ir brīvības jautājums. Taču tas fakts, ka šeit tiek meklēta brīvība, t.i., ka, izvēloties savu profesiju, cilvēki grib galvenokārt pašrealizēties, nevis orientēties pēc citu cilvēku vajadzībām, ir piešķīris mūsu sociālajai dzīvei antisociālus vaibstus. Tieši antroposofi, pielīdzinot saimniecisko jautājumu brīvības jautājumam, nereti izvairās no praktiskās dzīves. Pareizi ir, ja manas spējas un noslieces ļauj man ātrāk darboties vienā vai citā nozarē. Nozarei, kurā ir darbinieku trūkums, nav nekāda sakara ar manām spējām un nosliecēm. Veicamais darbs kādā nozarē ir dabas noteikts, jo cilvēkam, dzīvojot uz Zemes, ir jānodrošina konkrētas vajadzības. Domājot sociāli, mēs nevaram aizbēgt no šīs dabiskās nepieciešamības. Mums šis dabas dotais spiediens jānes kopā, sadalot darbus savā starpā. Saimniecības pamatā nekad nav jautājuma par katram tīkamāko profesiju, bet ikviena cilvēka vietu dzīvē, kas **vislabāk** nodrošinātu citu cilvēku vajadzības un radītu objektīvas vērtību attiecības?

Tikko esmu rīkojies ļoti vienkārši – atradis savu mīļāko profesiju un atrisinājis saimniecisko problēmu, uzzīmējot uz tāfeles šo bultiņu. Esmu noteicis, ka kādam jāaiziet no apģērbu nozares un jāpāriet lauksaimniecības nozarē. Mēs, protams, varētu pieņemt, ka Mosmanna kungs ir mūsu diktators, kurš nosaka, kuram uzņēmumam jāpaplašina un kuram jāpārtrauc darbs. Turpmāk Mosmanna kungs regulētu kapitāla plūsmu. Tas, protams, būtu skaisti, tomēr rastos viena maza problēma. Kāds ir priekšnosacījums, lai es varētu uzzīmēt šo bultiņu, lai vispār varētu spriest par to, kādas ir pareizās attiecības un objektīvā vērtība? Pirmkārt, man jāzina, kā mainās augsnes kvalitāte, t.i., jāspēj spriest par to, kas ir zemnieka kompetencē, kurš apstrādā konkrēto zemi. Un tā visur – man jāspēj spriest par visu, kas izmaina ražošanas dabiskos un garīgos apstākļus, jo arī citās nozarēs ražošanas apstākļi svārstās, un katru reizi no jauna rodas pareizās strādnieku skaita attiecības. Tātad – man pašam jāatrodas gan zemnieka sētā, gan šuvēju darbnīcā, gan visos citos pasaules uzņēmumos, turklāt kā speciālistam. Otrs nosacījums – man jāpārzina katra atsevišķā cilvēka vajadzības, jo viena šuvēja pārveidošana par zemnieku ir laba tikai tad, ja vajadzības nosaka graudaugu atbilstošu izlietojumu. Pretējā gadījumā tam jānotiek pavisam citādi. Tātad, lai pieņemtu pareizu saimniecisko lēmumu, man faktiski jāizlien no savas ādas. Man jāielien katrā cilvēkā un jāspriež kā viņam, jājut kā viņam, jāpieprasa to pašu. Un tas viss jāapkopo vienā tēlā, kurš parādītu,

kā viens faktors nosaka citus. Citiem vārdiem, man nepieciešama absolūta apziņa, absolūts uztveres orgāns, acs, no kuras nekas nav noslēpjams.

Un te Rūdolf Šteiners izvirza savu ideju par asociatīvu saimniekošanu. Viņš saka: tā kā man nav absolūtas apziņas, es nevaru spriest par reālo situāciju. Materiālie apstākļi iezīmē manas domāšanas robežu, jo katrs atsevišķs cilvēks var pārredzēt tikai ierobežotu jomu. Man kā cilvēkam jāreķinās ar sava fiziskā ķermeņa iespējām. Un to ekonomikas zinātne nedara. Tā tic, ka domājot var nonākt pie pareiza sprieduma par saimniecību. Tas nav iespējams, jo jebkura pareiza sprieduma priekšnosacījums ir atbilstoša uztvere. Tas attiecas arī uz saimniecību. Es nevaru spriest par situāciju, kura neietilpst manā redzeslokā. Un saimnieciskajā dzīvē atsevišķais cilvēks nespēj uztvert visu šajā jomā notiekošo. Tādēļ saimniecisko jautājumu risinājums ir nevis domāšanas, bet uztveres uzdevums. Jebkuri organizatoriski pasākumi, kas izriet no teorētiskiem spriedumiem, neizbēgami ved pie haosa, jo tie gluži vienkārši nevar atbilst īstenībai. Tas nozīmē, ka **saimniecības organizācijas jautājums ir primāri uztveres organizācijas jautājums**. Kā sasniegt šo līdz noteiktai pakāpei absolūto apziņu, lai atsevišķais cilvēks kādā konkrētā vietā zinātu ne tikai par savām vajadzībām, spējām un spriedumiem, bet arī par citu cilvēku vajadzībām, spējām un spriedumiem tajā vietā, kur tie atrodas? Kā var izveidot sociālo procesu, kas pildītu uztveres orgāna funkciju?

Šādu uztveres orgānu Rūdolf Šteiners sauc par „asociāciju”. Asociācija ir nevis saimnieciskā jautājuma risinājums, bet nepieciešamais pamats, lai par to vispār varētu domāt. Daži iedomājas asociāciju kā sava veida saimniecisku parlamentu. Bet tā nav vieta, kur tiek debatēts. Lai arī Rūdolf Šteiners, apelējot pie klausītāju domāšanas ieradumiem, kādā no lekcijām ir nosaucis asociāciju par saimniecisko parlamentu, viņš turpat un daudzās citās lekcijās skaidro, ka patiesībā tas nav parlaments, jo, cerams, jums ir kļuvis skaidrs, ka saimnieciskos jautājumus nevar risināt ne demokrātiski, t.i., ar balsu vairākumu, ne arī diktatoriski. Pieņemsim, ka mēs gribētu demokrātiskā ceļā izlemt, cik daudziem no mums kur būtu jāstrādā. Lai mēs to vispār varētu darīt, mums būtu nevis jāspriedelē, bet jāorganizē visaptveroša saimnieciskā procesa uztvere. Un šai uztverei nav itin nekā kopīga ar kādu no balsošanas procedūrām – nevienu tās formu. Kā demokrātijai, tā arī gara dzīvei nav vietas saimnieciskajā dzīvē, jo nedz demokrātija, nedz brīvais individuālais spriedums nespēj aptvert saimniecisko procesu. Tādēļ – jo vairāk cilvēki mēģina vienkārši teorētiski izskaidrot saimniecisko procesu, jo vairāk viņi to zaudē. Nepieciešams organizēties, vadoties no pašas saimniecības loģikas, nevis pārnest uz saimniecību tiesību vai garīgās dzīves loģiku. Saimnieciskam procesam ir vienalga, vai mums ir demokrātija, vai diktatūra, jo gan demokrātiem, gan diktatoram būtu jāattīsta pārdabisks spēks, būtu jāpārkāpj savas fiziskās eksistences robežas, lai nonāktu pie pareizā sprieduma. Mums nav šāda pārdabiska spēka. Bet mēs varam aizvietot šo pārdabisko spēku ar noteiktu sociālo procesu. Mēs patiesi varam pārvarēt savu fizisko ierobežotību, ar sociālo aktivitāti rūpējoties par to, lai katrs savā vietā varētu ko zināt par citiem un tādejādi rastos saimnieciskā procesa kopaina. Bet tad mums jāpārvar tieksme uzspiest saimnieciskajai sfērai savas idejas, praktiski tajā nepiedaloties. Mums jāpārstāj balsot par vai pret kādu viedokli. Mēs varēsim pārvaldīt saimniecību tikai tad, ja kļūsim **patiešām aktīvi sociālā ziņā**. Tad notiks kas pavisam īpatnējs. Tad it kā pats par sevi radīsies vispārcilvēcisks spriedums, jo tad spriedīs nevis viens cilvēks, bet pasaules saimniecība spriedīs caur cilvēku. Rūdolf Šteiners sauc šo sprieduma formu par „kolektīvo spriedumu” un atšķir trīs iespējamās sprieduma formas sociālajā dzīvē: tiesību jautājumos – demokrātisko spriedumu, gara dzīvē – individuālo spriedumu un saimniecībā – kolektīvo spriedumu.

Tagad es gribu jums parādīt, kā izprast aktivitāti, kas varētu novest pie asociācijas veidošanas, un kā šī asociācija veido minēto kolektīvo spriedumu. Bet vispirms es gribu atbildēt uz vienu iebildumu, kuru man šajā vietā parasti izvirza. Varētu likties, ka tas, ko es šeit meklēju, jau ir dots tirgus saimniecībā jeb ekonomikā. Tur netiek spriests demokrātiski, tur nespriež arī atsevišķais cilvēks, bet pati pasaules saimniecība. Katrā ziņā tā tas izskatās. Tādēļ mums ir jātiec pilnīgā skaidrībā par to, kas pasaules saimniecībā notiek, jo asociatīvā saimniekošana ir tiešs tirgus ekonomikas pretstats. Tie, kuri savās domās abus saimniekošanas veidus jauc, parāda, ka īsti nesaprot ne vienu, ne otru. Ja jūs uzskatāt par spriedumu to, pēc kā vadās tirgus, tad jums jāpieņem, ka pastāv neapzināti spriedumi – tādi spriedumi, kas radušies ārpus cilvēka apziņas. Un tad jums par domu jāuzskata tas, ko nav veidojis pats cilvēks, bet kas principiāli atrodas ārpus cilvēka domāšanai sasniedzamās jomas. Tad šī doma valda pār cilvēku līdzīgi dabas likumam. Tāda ir arī saimniecības definīcija tirgus ekonomikas jomā. Saimniecību cilvēks neaptver ar savu apziņu, viņš pat nedrīkst to aptvert, lai tā funkcionētu. Tajā valda „neredzamā (dieva) roka”. Jūs to zināt no teoloģijas. Ādams Smits (*Adam Smith*) bija teologs, nevis sociālzinātnieks. Un šī reliģiozā dogma par ārpus cilvēka pasaules pastāvošu dievišķo saprātu, kas mudina cilvēku, tā teikt, no ārpuses un ko tādēļ

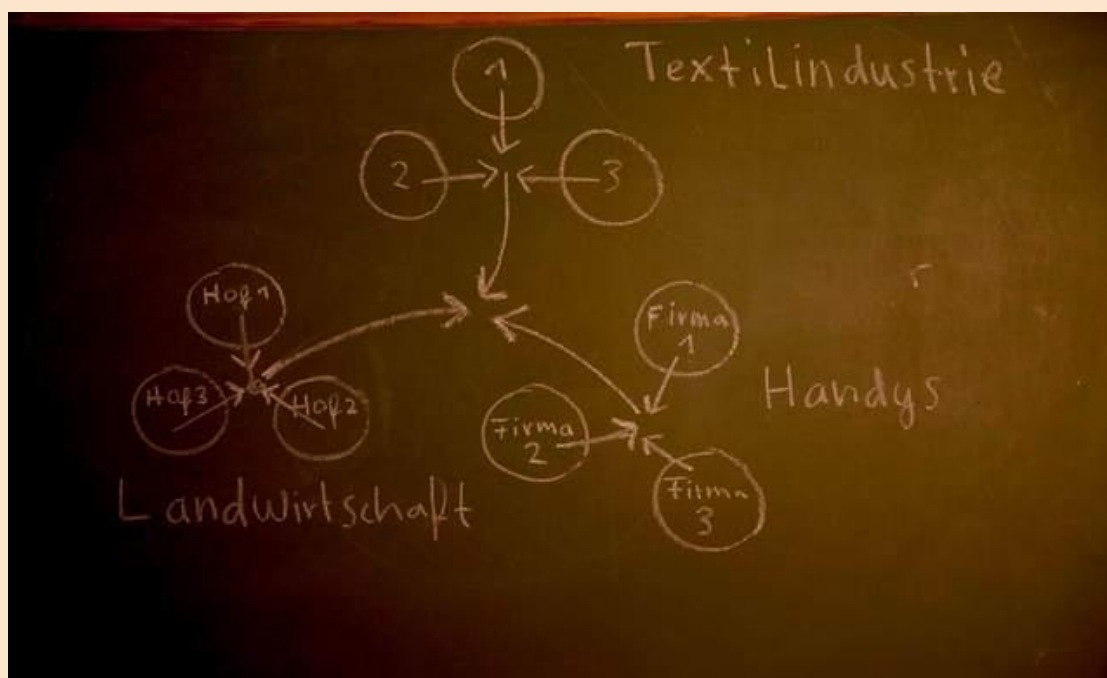
nevar saukt par cilvēcisku spriedumu, bet par „mehānismu” – tā ir mūsdienu „ekonomiskās zinātnes” pamats. Tas ir arī katras partijas programmas pamats, pat zaļo partijas programmā ir ierakstīta šī bezjēdzība. Es nedomāju šādu mehānismu, kad saku, ka asociācijā spriež pati pasaules saimniecība. Es domāju istu cilvēcisku spriedumu, kas ir pilnībā caurspīdīgs cilvēka apziņai. Un tomēr tajā izpaužas pasaules saimniecība, ja gribat – „pasaules saimniecības likums”. Bet tam nav nekā kopīga ar tirgus ekonomikas ideoloģiju. Tā izriet no pilnīgi pareiza jautājuma, lai arī ne visai skaidri to apzinās, proti, no problēmas, par kuru es šeit tiku runājis. To jūs varat izlasīt mūsdienu neolibērālo teorētiku grāmatās, kuri ir vienisprātis ar sociālās saimniecības dibinātājiem Vācijā. Tur tas atkal iznirst, piemēram, kā „vadības problēma”. Šie domātāji gan miglaini apzinās, ka darbam jāatbilst vajadzībām un ka strādnieku skaitam dažādās nozarēs jābūt sabalansētam. Šie neoliberali jau nav muļķi, bet viņi ir ārkārtīgi nekONSEKVENTI. Jo pareizi sapratuši problēmu, viņi tomēr saka: tas regulējas pats no sevis, valstij atliek tikai radīt atbilstošu struktūru. Un kā tad tas regulējas pats no sevis? Kā viņi to iedomājas?

Vispirms kaut kā pietrūkst. Tātad vispirms notiek tas, ko es parādīju zīmējumā. Ir svarīgi pievērst uzmanību šim punktam: tirgus ekonomikas priekšnoteikums ir tas, ka kaut kā pietrūkst. Lai ieslēgtos t.s. „tirgus mehānisms”, jāparādās trūkumam. Te jūs redzat pirmo problēmu. Tad minētais „mehānisms” ieslēdzas. Kā tas ieslēdzas? Šuvēji redz, ka graudu ir pārāk maz, tie kļūst dārgāki, un viņi saka sev: ja mēs darbosimies lauksaimniecībā, tad iegūsim augstākas cenas! Tad mēs iegūsim varu, jo graudu ir pārāk maz un tos var pārdot par augstākām cenām, kas sagādās mums labu peļņu! Tātad trūkums rada mantkāribu. Un mantkāriba dzen darba spēku no vienas nozares citā. Akls egoisms ir kapitāla dzinējs un vadītājs. Tāda ir dogma. Atsevišķam cilvēkam nebūt nav jāzina ekonomiskās kopsakarības, viņam nav jāzina, kādās attiecībās ir viņa darba augļi ar viņa līdzcilvēku darba augļiem, viņam vienkārši jāgrib tikt pie mantas. Viņam vienmēr jātiecas iegūt sev pēc iespējas vairāk, saka mūsu „ekonomikas zinātnes” grāmatas, un tā viņš automātiski rada noteiktas sociālas attiecības. Ja mantkāriģi cilvēki pāriet no vienas nozares citā, viņi paceļ tajā strādnieku un atbilstošu preču skaitu. Graudu piedāvājums tiek palielināts, cenas krīt, un kādā brīdī mums ir t.s. „izlīdzinātā cena” – tas nozīmē, ka piedāvājums atbilst pieprasījumam. Katrā ziņā tāda ir teorija. Šo fantāziju par „izlīdzinātām cenām” var apstrīdēt ļoti vienkārši. Atliek tikai pavaicāt, no kā atkarīga jebkura pieprasījuma rašanās? Tas aizvestu mūs tagad par tālu. Bet pieņemsim, ka ir sasniegts šāds līdzsvara punkts, kad kādā no preces veidiem ir sasniegts līdzsvars. Te rodas jautājums: kurš pateiks stop? Kurš pateiks, kad šī prece kļūst pārāk lēta? Šo punktu cilvēki neatrod. Tas nozīmē, ka tagad visi no tīras mantkāribas pāriet lauksaimniecībā, tajā rodas par daudz cilvēku, rezultātā neviens vairs nevar dzīvot darba vietas tuvumā. Tas notiek visur un katru dienu. Un tad kaut kur ir, piemēram, trīs koncerni, kuri grib apmierināt noteiktas cilvēku vajadzības, kuras kāds cits jau apmierina. Tad viņi pārnes darba vietas uz ārzemēm, jo tur cilvēki var dzīvot arī pie pārlietu zemām preču cenām. Te, protams, valsts varai jāpalīdz, lai šī ilūzija īstenotos. Un tomēr reiz notiek neizbēgamais, un divi no trim koncerniem bankrotē. Cilvēki sēž uz ielas. Tagad viņi nokļūst bezdarbnieku dienesta varā, kas mēģina pārcelt viņus citās nozarēs, kuras tieši šobrīd sola vislielāko peļņu, jo nedrīkst aizmirst, ka cilvēki, kurus peļņas kāre aizdzinusi vienā vietā, pietrūkst citā. Tikmēr kur citur kāda no precēm atkal samazinās, jo tā ražota mazāk, tādēļ atkal rodas trūkums. Daudz trūkuma, daudz posta! Tas ir tirgus mehānisms. Tas funkcionē brīnišķīgi, tas funkcionē kā svārstis, kas svārstās turpu-šurpu, un mēs nedomājot skrienam turp un atpakaļ, kamēr kaut kur nepārtraukti mirst cilvēki. Katru gadu no bada mirst vairāk par 30 miljoniem cilvēku, un to kļūst arvien vairāk. Un zinātnieki apgalvo, ka tas esot tirgus likums. Patiesībā gan ekonomikas likums ir šis: ja kāds 21. gadsimtā vēl tic mīļajam dieviņam un šo ticību caur valsts izglītības likumu uzspiež kā pienākumu visiem valsts pilsoņiem, tad cilvēki mirst badā. Bet apzīmēt šo ticību par „tirgus likumu” ir absurdi. Tas ir tāpat, kā arvien no jauna skriet ar galvu sienā, nokrist, tad piecelties un atkal skriet virsū sienai. Tad droši var teikt, ka šajā gadījumā likums ir tāds – šim cilvēkam sāpēs galva. Šai ziņā „tirgus likums” ir likums. Bet ne jau likums nosaka to, ka cilvēkam obligāti jāskrien ar pieri sienā tikai tāpēc, ka viņš tic likumam, kurš paredz skriet pret sienu. Viņš var to pārtraukt, nopurinot no sevis ticību tam. Un tad kļūst iespējams kas pavisam jauns.

Reliģija ir cilvēku tik ļoti ietekmējusi, ka viņam ir ārkārtīgi grūti pret dzīves faktiem izturēties zinātniski. Mīļais dieviņš sēž dziļi jo dziļi tieši to cilvēku instinktos, kuri uzskata sevi par materiālistiem. Būtībā materiālisti ir vistālāk no matērijas izpratnes. Un tomēr mums jāpacenšas nostāties uz faktu pamata. Mums jāatrod savos instinktos tā vieta, kur sēž ticība, un tā jāpārvar. Jo tikko mēs pārstājam ticēt mīļajam dieviņam, mūsu saimnieciskā situācija krasi izmainās. Tad mēs vispirmām kārtām sajūtīsimies spiesti tomēr veidot apzinātu cilvēcisku spriedumu, jo mēs vairs nevarēsim meklēt likumu ārpus cilvēciskās pasaules. Un tad mēs tūlīt satiekamies ar minēto problēmu, proti, ka cilvēkam trūkst visaptverošas uztveres, lai gūtu pārskatu par visu ekonomisko situāciju kopumā. Tad apskaidrotais cilvēks koncentrēs

savus pūliņus, lai radītu apstākļus, kuros katram atsevišķam cilvēkam būtu iespējams pārredzēt visu situāciju. Kad pārskats tiks iegūts, katrs atsevišķais patiešām varēs izveidot sev lietišķu spriedumu par saimniecību. Tieši tam tika veltīti Rūdolda Šteinera centieni. Rūdolfs Šteiners pirms 100 gadiem bija šai ziņā daudz tālāk, nekā mēs šodien. Viņš jau bija spēris aiznākamo soli. Mīļo dieviņu viņš jau sen bija licis mierā un sācis veidot pamatus saimniecības uztverei. Kā viņš mēģināja to darīt?

Vispirms viņš mudināja strādniekus izveidot starpuzņēmumu padomes. Viņš uzrunāja tūkstošiem strādnieku visā Vācijā. Bet tās nebija parastās padomes, kādas mēs pazīstam; bija runa par kaut ko pavisam citu. Es gribu tagad soli pa solim iziet cauri tam, ko Rūdolfs Šteiners 1919. gadā mēģināja panākt attiecībā uz saimniecību. Iespējams, ka šodien tas jādara ar citiem līdzekļiem, taču princips nevar būt citāds, ja mēs gribam panākt veselīgas izmaiņas šajā jomā. Doma bija sekojoša: šeit, kreisajā pusē, mēs esam novietojusi lauksaimniecības nozari, labajā pusē – tekstilindustriju. Tie ir atsevišķi uzņēmumi. Šeit jūs redzat vienu lauku sētu, tur vēl vienu. Pirmais solis, saka Rūdolfs Šteiners, būtu tas, ka zemnieks no vienas saimniecības satiekas ar zemnieku no otras saimniecības. Katrai saimniecībai vajadzētu deleģēt kādu uz šo tikšanos. Tā izveidotos vienas nozares uzņēmumus aptveroša padome, tātad, darba padome nevis vienam uzņēmumam, bet visai lauksaimniecības nozarei. (Skat. attēlu.)

Katra sēta būtu pārstāvēta šajā padomē, un visas būtu komunikatīvi saistītas. Tagad būtu svarīgi, lai visi šie pārstāvji, sanākuši kopā, apmainītos ar ļoti īpašu informāciju no savām saimniecībām, piemēram, par savu laika apstākļu pieredzi, vai par jaunām sējas metodēm, ko viņi izmēģinājuši savā saimniecībā, kas ietaupa darba spēku, vai par to, kā viņiem iet ar graudu pārdošanu. Šādi katram zemes apstrādātājam būtu priekšstats ne tikai par paša saimniecību, bet arī par situāciju visā lauksaimniecības nozarē. Vienā saimniecībā radītās priekšrocības kļūtu arī par pārējo īpašumu; ja vienai būtu radušās problēmas, citas ar to rēķinātos. Tas pats notiek tekstilindustrijā. Arī šeit viena uzņēmuma strādnieks satiekas ar citu nozares uzņēmumu pārstāvjiem, veidojot tekstilindustrijas uzņēmumu padomi. Un tas pats notiek, cik iespējams, arī pārējās nozarēs. Tas būtu pirmais solis. Bet tagad jāspēr nākamais, proti, katra nozare izvirza pārstāvi visas nozares aptverošai darba padomei. Caur šo padomi katrs strādnieks jebkurā uzņēmumā ir komunikatīvi saistīts ar visiem pārējiem, tas nozīmē, ka viņš var zināt citu domas, gūt priekšstatu par citu pieredzi, par ražošanas apstākļiem, problēmām un vajadzībām visā saimniecības procesā. Svarīgi ir, nevis dalīties ar visu pēc kārtas, bet apkopot un asociēt pavisam noteiktu informāciju. Es tūlīt parādīšu, par ko šeit ir runa. Bet pirms tam vienlaicīgi varētu izdarīt vēl divas lietas. Varētu tikties arī dažādu patērētāju grupu pārstāvji un dalīties ar informāciju par savām vajadzībām. Tā tad būtu patērētāju apvienības padome, kurā tiktu apkopotas patērētāju intereses. Kaut ko līdzīgu var organizēt arī tirgotāji. Rūdolfs Šteiners uzskatīja, ka ir svarīgi, lai šie trīs – ražotāju, patērētāju un tirgotāju – redzespunkti tiktu izstrādāti un organizēti atsevišķi, jo tiem neizbēgami ir pretējas intereses – lai arī, skatoties no augstāka redzespunkta, viņi faktiski sadarbojas. Bet šāds, augstāks, redzespunkts vispirms jāpadara iespējams, un

tādēļ patērētāju intereses nedrīkstētu tikt jauktas ar ražotāju interesēm, kā tas notiek šodien patērētāju biedrībās. Tātad, vispirms katram redzpunktam jātiek noformulētam atsevišķi. Un tad, jūs jau nojaušat, pašā augšā visi trīs orgāni apvienojas: visas ražošanas nozares aptverošā padome, patērētāju apvienība un tirgotāju pārstāvniecība. Un nupat kļūst interesanti. Kas tad īsti notiek asociācijas virsotnē?

Šeit nekas netiek lemts. Te nav nekādu programmu. Šeit nekas netiek apspriests. Nekādas augstākas atziņas netiek izstrādātas. Šeit tiek tikai un vienīgi savesti kopā asociatīvie spriedumi, kas rada visu saimniecības jomā notiekošo procesu kopainu. Un tad šī kopaina tiek aiznesta atpakaļ līdz atsevišķiem uzņēmumiem un to strādniekiem. Konkrētāk tas nozīmē, ka šeit, augšā, sēž kāds, kurš var runāt par lauksaimniecību, jo viņš ir asociatīvi saistīts ar visiem zemniekiem. Viņam blakus sēž cits, kurš var runāt par tekstilnozari. Tepat ir patērētāju un tirgotāju pārstāvji. Un notiek pavisam nevainīga saruna. Zemnieks saka: "Augsnes kvalitāte ir slikta. Veicot to pašu darbu, mēs nākamgad varēsim piedāvāt mazāk graudu." Tekstilpreču ražotājs saka: "Mums iet labi, mēs varētu paplašināties." Tirgotājs saka: "Tekstilpreču ražotājs grib uzlikt savai precei augstāku cenu, bet patērētājs netiek tai līdzī. Man jānolaiž cena, tāpēc mana peļņa samazinās." Pārtikas preču nozarē izskatās labāk. Tās patērētājs saka: "Man ir svarīgāka laba maize. Ja maize kļūst dārgāka, es labāk ietaupīšu uz apģērba, nekā uz maizes rēķina." Un tas ir viss. Tagad katrs iet uz savas nozares padomi un izstāsta, ko uzzinājis, tālāk šī informācija tiek nodota uzņēmumiem. Principā nekam vairāk arī nav jānotiek, jo tagad pati saimniecība ir izveidojusi spriedumu. Vai jūs esat to ievērojuši? Tas jau ir kolektīvais spriedums! Ir kļūvis redzams, kā atsevišķie spriedumi nosaka cits citu. Tagad ikviens zina, kas viņam jā dara, un neviens arī nevar darīt ko citu, jo tas kļūst redzams. Piemēram, tekstilpreču ražotājs – ko viņš ir uzzinājis no šīs sarunas? Viņš ir uzzinājis, ka rīt vairs nevarēs saņemt par savu preci tik daudz, cik viņam nepieciešams dzīvei. Viņš zina, ka tekstilnozarē jāsamazinās, lai tajā strādājošie cilvēki varētu uzlikt savai precei cenu, kas ļautu apmierināt viņu vajadzības. Būtu taču muļķīgi, ja pēc šīs sarunas viņš turpinātu ražot kā līdz šim, vai pat paplašinātu savu nozari! Arī kredītiestāde to zina. Pēc šīs sarunas būtu neprātīgi dot jaunus kredītus tekstilnozarē. Un nebūtu arī gudri turpmāk apmācīt tikpat daudz speciālistu tekstilnozarē kā līdz šim. To zina tekstilražotājs, un to zina ikviens. Atliek tikai izveidot kolektīvo spriedumu. Tagad kapitāls ieklūst, piemēram, lauksaimniecībā, tiek apmācīti papildus zemnieki, jo tā ir nospriedis kolektīvs. Un ir radīta situācija, lai nākotnē visi varētu iztikt, strādājot savās darba vietās.

Asociācija apzinās objektīvās vērtību attiecības pirms ražošanas, tā ļauj precēm savstarpēji salīdzināties, lai katrs cilvēks varētu strādāt kopīga procesa labā. Paradīzi uz zemes šāda situācija, protams, nepanāks, taču cilvēks pirmo reizi varēs rīkoties **brālīgi**. Viņš zinās sava darba vērtību un savu līdzcivēku darba vērtību. Šodien ikviens no mums ir spiests rīkoties egoistiski. Piemēram, strādnieks *Opel* rūpnīcā. Viņš kaut ko saražo, tas tiek pārdots, un viņam ir ienākumi. Šķietami viss ir kārtībā. Bet iespējams, ka viss spēks, kas tika ieguldīts šajā ražošanā, ir vērsti pret saimniecisko koporganismu, ka šis strādnieks tam ir kaitējis, lai arī to nebūt negribēja. Iespējams, ka pēc tam kādam būs jāmaksā par šo mašīnu iznīcināšanu, tās nevienam nebūs vajadzīgas, jo laikā, kamēr tās tika ražotas, darba spēks bijis nepieciešams pavisam citur. Tātad cilvēku darbs, viņu dzīves laiks tiek izmantots, liekot tiem strādāt pret sabiedrības organismu. Savukārt strādājošais nevar rīkoties citādi, jo viņš redz tikai savu algu un pēc tās vadās. Viņš ir tīrais egoists. Viņam ir jābūt egoistam, jo viņš nedrīkst zināt, kādā situācijā nokļūst un ko izraisa viņa saražotā prece. Lūk, ko grib tirgus ekonomikas dogma. Cilvēks nedrīkst vadīties pēc citu cilvēku vajadzībām un pēc paša darba patiesās vērtības. Darbs šodien ir kļuvis bezjēdzīgs, jo mēs nevaram uztvert to cilvēku vajadzības un spējas, kuriem mēs īstenībā strādājam. Jēgu cilvēka darbam var piešķirt tikai objektīvas vērtību attiecības, kas izriet no cilvēku vajadzībām, kuriem mēs kaut ko ražojam. Tādēļ mēs varēsim izjust savu darbu kā patiesi jēdzīgu tikai tad, kad pārvarēsim robežas, kurās mūs tur ķermeņi, un organizēsim sociālā procesa uztveres orgānu. Tam ir nepieciešams kas vairāk par garīgo jautājumu cilāšanu. Tam nepieciešams arī kas vairāk par sociālo jautājumu parlamentārajām debatēm. Tam nepieciešams, lai viena uzņēmuma strādnieks pieceltos un dotos pie cita tās pašas nozares uzņēmuma strādnieka un tur koleģiāli apmainītos ar informāciju. Tam nepieciešams, lai jūs izdarītu to pašu savā darba vietā. Mums jā sāk darboties gluži ārēji, mums patiešām jāseko savai sociālajai intūīcijai. Mēs nevaram vienkārši kaisīt apkārt labās idejas un par tām balsot; mums pašiem jānostājas sociālajā dzīvē. Cilvēces uzdevums šodien ir pārvarēt politisko domāšanu kā tādu. Īstai aktivitātei jāpārvar politika, jo tā ir tikai teorētiska nevis faktiskā dalība sociālajā procesā.